PRZEDMIOTOWY SYSTEM OCENIANIA Z GEOGRAFII W GIMNAZJUM

W toku nauczania geografii w gimnazjum ocenie podlegają kluczowe kompetencje, za które uznaje się:

- czytanie map różnej treści,
- wyjaśnianie prawidłowości występujących w cyklach astronomicznych, geograficznych, społecznych i gospodarczych,
- umiejętność posługiwania się przyrządami oraz modelami geograficznymi,
- umiejętność dokonywania planowych oraz systematycznych obserwacji,
- umiejętność odczytywania i wykorzystywania oraz sporządzania dokumentacji geograficznej (dane statystyczne, wykresy, diagramy, ryciny),
- umiejętność dokonywania obliczeń (odległości, różnica wysokości, średnie temperatur, amplitudy, spadek temperatury z wysokością, , różnice czasowe),
- umiejętność posługiwania się słownictwem, terminologią i symboliką geograficzną w mowie żywej i pisanej,
- wartościowanie działalności człowieka w środowisku przyrodniczym.

Formy aktywności ucznia podlegające ocenie:

- wypowiedzi ustne (co najmniej jedna ocena w ciągu roku szkolnego).

- wypowiedzi pisemne (kartkówki z trzech ostatnich lekcji, inne - np. sprawdzające wybrane umiejętności; interpretacja treści mapy, graficznych sposobów przedstawiania zjawisk).

- aktywność i praca na lekcji (indywidualna i w zespołach grupowych - tu: zaangażowanie, umiejętność komunikowania się i współpracy w zespole, korzystanie z różnych źródeł informacji, efektywność pracy).

- podstawowe umiejętności praktyczne (czytanie mapy, wykonywanie i interpretacja rysunku poziomicowego, odwzorowywanie jej wybranych treści; orientacja w terenie - położenie, kierunki; dokonywanie podstawowych obliczeń stosowanych w geografii; czytanie i graficzna interpretacja danych liczbowych).

- praca domowa (krótkoterminowe - zadania w zeszycie ćwiczeń, inne: polecenia z lekcji na lekcję; długoterminowe - referaty, plakaty, makiety i inne opracowania tematyczne do lekcji, opracowania do projektów realizowanych w środowisku, opracowania do gazetki szkolnej).

- aktywność obejmująca prezentowanie wyników swojej pracy w różnej formie (konkursy przedmiotowe, udział projektach oraz innych przedsięwzięciach środowiskowych).

Ocenianie prac pisemnych:

100% - 91% punktów – ocena bardzo dobra
90% - 71% punktów – ocena dobra
70% - 51% punktów – ocena dostateczna
50% - 31% punktów – ocena dopuszczająca
30% - 0% punktów – ocena niedostateczna

- Oceny są jawne, uzasadnione i zgodne z wymaganiami edukacyjnymi.
- Uczeń ma prawo zgłosić bez konsekwencji 2 nieprzygotowania w półroczu (przy dwóch godzinach geografii w tygodniu) lub 1 nieprzygotowanie (przy 1 godzinie geografii w tygodniu)
- "nieprzygotowanie" zgłasza się na początku lekcji i przez nie rozumie się: niegotowość do odpowiedzi ustnej, brak zeszytu przedmiotowego i zeszytu ćwiczeń tylko w przypadku gdyby musiało się w nich znajdować bieżące zadanie domowe. Przy zgłaszaniu nie trzeba podawać przyczyny.
- Nie można zgłaszać nieprzygotowania w przypadku zapowiedzianego wcześniej na dany dzień sprawdzania i oceniania określonej formy - tu: sprawdzianu, kartkówki, innych zleconych zadań.
- Po dłuższej, usprawiedliwionej nieobecności w szkole (powyżej 1 tygodnia) uczeń będzie oceniany po nadrobieniu braków w wiadomościach, zapisach lekcyjnych, ćwiczeniach wykonywanych na lekcjach, pracach domowych - co należy do jego obowiązku. Nastąpi to nie później niż po 2 tygodniach od czasu powrotu na zajęcia. Dokładny termin i formę ustala nauczyciel uwzględniając przyczynę absencji i możliwości ucznia.
- W przypadku otrzymania oceny niedostatecznej ze sprawdzianu uczeń może ją poprawić w terminie i formie ustalonej z nauczycielem.
- Na koniec semestru nie przewiduje się dodatkowych sprawdzianów zaliczeniowych. Uzyskane stopnie w poszczególnych formach aktywności ucznia stanowią podstawę stopnia semestralnego.
- Przy wystawianiu ocen końcoworocznych uwzględnia się pracę i wyniki z całego roku szkolnego.

Ogólne kryteria i wymagania na poszczególne oceny:

- **ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który:**

nie opanował niezbędnych wiadomości i umiejętności zawartych w wymaganiach podstawy programowej dla gimnazjum - potrzebnych do kontynuowania nauki. W szczególności: wykazuje brak systematyczności i chęci do nauki, nie posiada podstawowej orientacji na mapie, nie wykonuje zadań domowych, nie potrafi samodzielnie korzystać z różnych źródeł, w tym treści podręcznika, nie pracuje na lekcji, nie potrafi rozwiązać zadań teoretycznych i praktycznych o elementarnym stopniu trudności samodzielnie, w grupie lub nawet przy pomocy nauczyciela, nie udziela prawidłowych odpowiedzi na większość zadanych mu pytań.

- **ocenę dopuszczającą (wymagania konieczne) otrzymuje uczeń, który:**

ma braki w wymaganiach koniecznych z zakresu wiadomości i umiejętności. Tu: opanował w stopniu elementarnym umiejętność czytania map, posiada elementarną orientację na mapie świata, Europy i Polski, posługuje się w stopniu elementarnym słownictwem i terminologią geograficzną w mowie żywej i pisanej, samodzielnie rozwiązuje i wykonuje zadania o niewielkim stopniu trudności, przejawia chęć i gotowość pracy i współpracy, umie wykorzystać różne źródła informacji, przy czym objawia się to jako praca odtwórcza, wskazująca na słabe zrozumienie polecenia, nadrabia zaległości, przy pomocy nauczyciela udziela odpowiedzi na proste pytania.

- **ocenę dostateczną (wymagania podstawowe) otrzymuje uczeń, który:**

opanował podstawowe wiadomości i wybrane umiejętności określone podstawą programową. W szczególności: posiada podstawową orientację na mapie i w przestrzeni geograficznej, poprawnie wyraża swoje myśli w prostych i typowych przykładach w mowie żywej i pisanej, przy wypowiedzi widać nieliczne błędy, odpowiedź ustna odbywa się przy pomocy nauczyciela zadającego kolejne pytania, samodzielnie i w grupie rozwiązuje poprawnie nieskomplikowane polecenia, potrafi naśladować podobne rozwiązania w analogicznych sytuacjach, wartościuje elementy dział a lności człowieka środowisku, poprawnie odczytuje dane z tekstu, rysunków, diagramów, tabel, przetwarza proste dane na wykresy, wykonuje wybrane, proste obliczenia stosowane w geografii, z pomocą nauczyciela poprawnie stosuje wiadomości i umiejętności do rozwiązywania sytuacji problemowych.

- **ocenę dobrą (wymagania rozszerzające) otrzymuje uczeń, który:**

opanował wiadomości i umiejętności w stopniu dobrym, uwzględniającym wymagania rozszerzające. W szczególności: pracuje systematycznie, a jego przygotowanie, choć pełne jest różne jakościowo, posiada dobrą orientację na mapie świata, czyta ze zrozumieniem mapy tematyczne, dokonuje poprawnych interpretacji różnorodnych tekstów źródłowych, udziela zasadniczo samodzielnie odpowiedzi, choć uwidaczniają się niewielkie braki w wiedzy lub wypowiedź nie wyczerpuje omawianego zagadnienia, wiadomości i umiejętności podstawowe są dla niego zrozumiałe, potrafi samodzielnie rozwiązywać zadania o pewnym stopniu trudności tu: treści przystępne, średnio trudne, wykonuje wszystkie obliczenia stosowane w geografii, dostrzega zależności przyczynowo-skutkowe, łączy zagadnienia w logiczne ciągi, opanował umiejętność dokonywania interpretacji prostych zjawisk przedstawianych graficznie, w mowie żywej i pisanej posługuje się językiem poprawnym pod względem merytorycznym, stylistycznym i gramatycznym, potrafi wartościować działalność człowieka środowisku, aktywnie i efektywnie pracuje i współpracuje w zespołach grupowych, chętnie wykonuje dodatkowe zadania.

- **ocenę bardzo dobrą (wymagania dopełniające) otrzymuje uczeń, który:**

w stopniu wyczerpującym opanował materiał przewidziany w podstawie programowej dla danej klasy oraz praktycznie stosuje umiejętności z zakresu kluczowych kompetencji w edukacji geograficznej. W szczególności: przygotowanie ucznia do lekcji jest pełne, wszechstronne oraz systematyczne, sprawnie posługuje się wiadomościami i zdobytymi umiejętnościami, podczas wypowiedzi ustnej samodzielnie potrafi interpretować omawiane zagadnienie, jego wypowiedź jest ładna, ciekawa i poprawna pod względem merytorycznym, stylistycznym i gramatycznym, samodzielnie dokonuje interpretacji treści mapy i innych materiałów źródłowych, obok prawidłowego wnioskowania przeprowadza proste analizy zjawisk, potrafi zastosować wiedzę w praktycznym działaniu, chętnie wykonuje zadania i prace dodatkowe, wykorzystuje różne źródła informacji do pogłębiania swojej wiedzy,

bierze aktywny udział w przedsięwzięciach o charakterze środowiskowym, wnosi twórczy wkład w realizację zadań oraz omawianych zagadnień, pracuje nad własnym rozwojem lub bierze aktywny udział w konkursach o treściach geograficznych.

- **ocenę celującą (wymagania wykraczające) otrzymuje uczeń, który:**

spełnia wszystkie kryteria ujęte w wymaganiach na ocenę bardzo dobrą, a ponadto w zakresie posiadanej wiedzy wykracza poza podstawę programową, samodzielnie i twórczo rozwija własne uzdolnienia i zainteresowania, a ich efekty potrafi zaprezentować innym w konkretnej formie. Ponadto uczeń powinien wykazać się znaczącymi osiągnięciami w konkursach geograficznych.

Wykaz umiejętności i wiadomości dla danego poziomu przedstawiony jest uczniom na początku roku szkolnego poprzez omówienie programu nauczania w danej klasie z jednoczesnym wskazaniem na kierunek pracy, częstotliwość i sposób uzyskania oceny.

Wymagania edukacyjne dla uczniów z dysfunkcjami

W przypadku ucznia posiadającego opinię poradni psychologiczno- pedagogicznej wskazującej na dysfunkcję, dostosowanie wymagań polega na przestrzeganiu indywidualnych zaleceń poradni. Orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznej należy traktować jako informację o dysfunkcjach ucznia będącą podstawą do podjęcia terapii, a nie jako zwolnienie ucznia z dodatkowej systematycznej pracy i usprawiedliwienie braku umiejętności.

W stosunku do wszystkich uczniów posiadających dysfunkcje zastosowane zostaną zasady:
- wzmacniania poczucia własnej wartości,
- bezpieczeństwa,
- motywowania do pracy
- doceniania małych sukcesów.

1. Uczniowie o inteligencji niższej niż przeciętna

- obniżenie wymagań, ale obniżenie kryteriów jakościowych nie może zejść poniżej podstawy programowej (na ocenę dopuszczającą),
- omawianie niewielkich partii materiału i o mniejszym stopniu trudności
- pozostawianie więcej czasu na jego utrwalenie
- podawanie poleceń w prostszej formie
- unikanie trudnych, czy bardzo abstrakcyjnych pojęć
- częste odwoływanie się do konkretu, przykładu
- unikanie pytań problemowych, przekrojowych
- wolniejsze tempo pracy
- szerokie stosowanie zasady poglądowości

- odrębne instruowanie dzieci
- zadawanie do domu tyle, ile dziecko jest w stanie wykonać samodzielnie.
- pozostawianie większej ilości czasu na przygotowanie się z danego materiału (dzielenie go na małe części, wyznaczanie czasu na jego zapamiętanie i odpytywanie).

2. Uczniowie z dysleksją

- ograniczona zdolność określania kierunków u dyslektyków może spowodować trudności w następujących umiejętnościach:
    a. orientacja na mapie
    b. określanie współrzędnych geograficznych
    c. określaniu lokalizacji obiektów w przestrzeni geograficznej

W wyżej wymienionych sytuacjach w przypadku głębokiej dysfunkcji, uczeń jest oceniany tylko wówczas, gdy otrzymuje ocenę pozytywną.

- wydłużenie czasu na wykonanie zadania, pracy pisemnej (docenia się przede wszystkim wysiłek włożony w wykonanie różnych zadań),
- uwzględnianie w ocenianiu trudności z zapamiętywaniem nazw, pojęć, terminów,
- w czasie odpowiedzi ustnych dyskretne wspomaganie, dawanie więcej czasu na przypomnienie, wydobycie z pamięci nazw, terminów, naprowadzani
- częściej powtarzać i utrwalać materiał
- stosowanie technik skojarzeniowych ułatwiające zapamiętywanie
- wprowadzać w nauczaniu metody aktywne, angażujące jak najwięcej zmysłów (ruch, dotyk, wzrok, słuch), używać wielu pomocy dydaktycznych, urozmaicać proces nauczania
- zróżnicować formy sprawdzania wiadomości i umiejętności tak, by ograniczyć ocenianie na podstawie pisemnych odpowiedzi ucznia
- przeprowadzać sprawdziany ustne z ławki, niekiedy nawet odpytywać indywidualnie często oceniać prace domowe

3. Uczniowie z dysgrafią

- wiadomości ucznia są sprawdzane głównie ustnie, w miarę możliwości w mniejszej grupie,
- prace pisemne są oceniane tylko pod kątem merytorycznym,
- w razie potrzeby dysgrafik może korzystać z komputera (np. przy pracach domowych) a dyslektyk z magnetofonu lub dyktafonu,
- ze względu na wolniejsze tempo pracy, istnieje możliwość wydłużenia czasu przeznaczonego na pracę pisemną.

Wymagania edukacyjne na poszczególne oceny z geografii w klasach I-III gimnazjum

Dział	Temat	Poziom wymagań / ocena				
		konieczny DOPUSZCZAJĄCY	podstawowy DOSTATECZNY	rozszerzający DOBRY	dopełniający BARDZO DOBRY	wykraczający CELUJĄCY
Podstawy geografii	**Czym zajmuje się geografia?**	*Uczeń:* • wyjaśnia znaczenie terminu „geografia” • wymienia podstawowe dyscypliny nauk geograficznych • wymienia sfery Ziemi • wymienia przykłady źródeł informacji geograficznej	*Uczeń:* • wyjaśnia, czym zajmuje się geografia fizyczna i społeczno-ekonomiczna • podaje główne cechy kształtu i wymiarów Ziemi	*Uczeń:* • wyjaśnia różnice między elipsoidą a geoidą • omawia współzależności zachodzące między sferami Ziemi	*Uczeń:* • zna imiona lub nazwiska uczonych i ich dokonania w poznaniu kształtu Ziemi • omawia wpływ poszczególnych sfer Ziemi na życie i działalność gospodarczą człowieka	*Uczeń:* • przedstawia ewolucję poglądów na temat kształtu i wymiarów Ziemi • omawia wpływ działalności człowieka na funkcjonowanie sfer Ziemi
	Współrzędne geograficzne	• wyjaśnia znaczenie terminu „siatka geograficzna” • wskazuje na mapie i globusie południki: 0° i 180° oraz półkule wschodnią i zachodnią • wskazuje na mapie i globusie równik oraz półkule północną i południową	• wymienia cechy południków i równoleżników • wskazuje na globusie oraz mapie świata zwrotniki i koła podbiegunowe • wyjaśnia znaczenie terminów: „długość geograficzna”, „szerokość geograficzna” • określa położenie geograficzne punktów i obszarów na mapie	• odczytuje współrzędne geograficzne na globusie • określa położenie matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie • lokalizuje na globusie i na mapie obiekty na podstawie współrzędnych geograficznych	• ocenia znaczenie umiejętności określania współrzędnych geograficznych w życiu człowieka	• podaje zasady działania oraz przykłady zastosowania systemu nawigacji satelitarnej GPS
	Mapa i jej skala	• wyjaśnia znaczenie terminów: „mapa”, „skala mapy”, „siatka kartograficzna”, „legenda” • wymienia elementy mapy	• wyjaśnia różnice między siatką geograficzną a siatką kartograficzną • rozróżnia rodzaje skali mapy • wskazuje skalę mniejszą	• wykazuje znaczenie skali mapy w przedstawianiu różnych informacji geograficznych na mapie • przekształca rodzaje skali mapy	• oblicza skalę mapy, znając odległość rzeczywistą i odległość na mapie	• oblicza powierzchnię rzeczywistą, znając skalę mapy i powierzchnię na mapie

			i większą • posługuje się skalą mapy do obliczania odległości w terenie			
	Rodzaje map. Generalizacja	• wyjaśnia znaczenie terminu „plan” • dokonuje podziału map ze względu na skalę i treść	• wskazuje różnice między mapą a planem • wymienia i wskazuje przykłady map tematycznych • dobiera odpowiednią mapę w celu uzyskania określonych informacji geograficznych	• posługuje się w terenie planem	• wyjaśnia, na czym polega generalizacja treści mapy i uzasadnia konieczność jej stosowania	• wskazuje możliwości praktycznego wykorzystania planów i różnych rodzajów map
	Przedstawianie zjawisk na mapach	• wymienia metody prezentacji zjawisk na mapach • wymienia metody prezentacji rzeźby terenu na mapach • wyjaśnia znaczenie terminów: „wysokość względna”, „wysokość bezwzględna”, „poziomica”	• odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych, w tym również odczytuje wysokość bezwzględną	• oblicza wysokość względną oraz charakteryzuje rzeźbę terenu na podstawie rysunku poziomicowego i mapy hipsometrycznej	• charakteryzuje wybrane metody prezentacji zjawisk na mapach • dobiera właściwą metodę do przedstawienia wybranego zjawiska na mapie	• charakteryzuje wybrane metody prezentacji rzeźby terenu na mapach • rysuje profil terenu, korzystając z rysunku poziomicowego
	Czytamy mapę	• analizuje i interpretuje treści map ogólnogeograficznych i tematycznych	• identyfikuje położenie odpowiadających sobie obiektów geograficznych na fotografiach, zdjęciach lotniczych oraz mapach topograficznych	• posługuje się w terenie mapą topograficzną, turystyczną i samochodową (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie i w terenie) • lokalizuje na mapach (również konturowych) najważniejsze obiekty geograficzne na świecie i w Polsce (niziny, wyżyny, góry, rzeki, jeziora, wyspy, morza, państwa itp.)	• projektuje i opisuje trasy wycieczek na podstawie map turystycznych, samochodowych i topograficznych	• wykazuje związek między cechami środowiska przyrodniczego a zagospodarowaniem obszaru na podstawie mapy topograficznej

Ruchy Ziemi	**Ruch obiegowy Ziemi**	• wymienia planety Układu Słonecznego • wyjaśnia znaczenie terminów: „orbita”, „ruch obiegowy Ziemi”, „równonoc wiosenna”, „równonoc jesienna”, „przesilenie zimowe”, „przesilenie letnie” • wymienia daty równonocy wiosennej i jesiennej oraz przesilenia letniego i zimowego	• wymienia planety Układu Słonecznego, zachowując właściwą kolejność • porównuje planety Układu Słonecznego, korzystając z danych liczbowych • podaje cechy ruchu obiegowego Ziemi • podaje najważniejsze geograficzne następstwa ruchu obiegowego Ziemi • określa wartość kąta nachylenia osi ziemskiej do płaszczyzny orbity • podaje przyczynę zmiany kąta padania promieni słonecznych na powierzchnię Ziemi w ciągu roku • wymienia strefy oświetlenia Ziemi	• wyjaśnia znaczenie terminów: „górowanie”, „widnokrąg” • przedstawia (wykorzystując również własne obserwacje) zmiany w oświetleniu Ziemi oraz w długości trwania dnia i nocy w różnych szerokościach geograficznych i porach roku • wymienia przyczyny występowania astronomicznych pór roku • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata obszary, na których występują dni i noce polarne • podaje przyczyny występowania zaćmienia Słońca i Księżyca	• wyjaśnia przyczyny występowania zjawiska dnia i nocy polarnej • dowodzi związku między ruchem obiegowym Ziemi a zmianą długości trwania dnia i nocy w ciągu roku • dowodzi wpływu nachylenia osi ziemskiej do płaszczyzny orbity na występowanie astronomicznych pór roku • przedstawia na ilustracji układ Ziemi, Słońca i Księżyca podczas zaćmienia Słońca i Księżyca	• wyjaśnia znaczenie terminów: „galaktyka”, „Droga Mleczna”, „planety karłowate” • omawia wpływ ruchu obiegowego Ziemi na zmiany w przyrodzie i życie człowieka • oblicza wysokość Słońca nad widnokręgiem
	Ruch obrotowy Ziemi	• wyjaśnia znaczenie terminów: „ruch obrotowy Ziemi”, „doba”, „czas słoneczny”, „czas strefowy”, „czas urzędowy”	• podaje cechy ruchu obrotowego Ziemi • podaje najważniejsze geograficzne następstwa ruchu obrotowego Ziemi • wyjaśnia przyczynę występowania dnia i nocy • wyjaśnia, dlaczego zostały wprowadzone strefy czasowe i międzynarodowa linia zmiany daty	• charakteryzuje strefy oświetlenia Ziemi • wyjaśnia różnice między czasem słonecznym a czasem strefowym i urzędowym • posługuje się mapą stref czasowych do określania różnicy czasu strefowego i słonecznego na Ziemi • wymienia nazwy stref czasowych, w których obrębie położona jest Polska	• posługuje się ze zrozumieniem pojęciami: „ruch obrotowy Ziemi”, „czas słoneczny”, „czas strefowy” • omawia zastosowanie gnomonu • wskazuje zależność między ruchem obrotowym Ziemi a rachubą czasu • oblicza czas miejscowy, znając różnicę długości geograficznej • uzasadnia konieczność stosowania czasu strefowego i urzędowego • wymienia skutki działania siły Coriolisa	• wyjaśnia, dlaczego międzynarodowa linia zmiany daty nie pokrywa się dokładnie z południkiem 180° • omawia wpływ ruchu obrotowego Ziemi na zjawiska przyrodnicze i życie człowieka

Atmosfera hydrosfera	**Atmosfera. Temperatura powietrza**	• wyjaśnia znaczenie terminów: „atmosfera”, „troposfera”, „pogoda” • podaje nazwy gazów wchodzących w skład powietrza atmosferycznego • wymienia czynniki klimatotwórcze wpływające na wartość temperatury powietrza	• wymienia nazwy warstw atmosfery, zaczynając od warstwy znajdującej się najbliżej powierzchni Ziemi • omawia zmiany temperatury powietrza w atmosferze, posługując się ilustracją • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata obszary o najwyższej i najniższej temperaturze powietrza	• charakteryzuje poszczególne warstwy atmosfery • sporządza klimatogram, korzystając z danych klimatycznych • wykazuje na przykładach związek między wysokością Słońca a temperaturą powietrza • oblicza średnią roczną temperaturę powietrza, średnią roczną amplitudę temperatury powietrza oraz roczną sumę opadów atmosferycznych	• oblicza zmiany temperatury powietrza wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza • wyjaśnia na przykładach wpływ czynników klimatotwórczych na wartość temperatury powietrza	• wyjaśnia znaczenie terminu „inwersja termiczna” • omawia wpływ działalności człowieka na zmiany zachodzące w składzie powietrza atmosferycznego
	Ciśnienie atmosferyczne i wiatr	• wyjaśnia znaczenie terminów: „ciśnienie atmosferyczne”, „niż baryczny”, „wyż baryczny”, „izobara” • wymienia jednostki ciśnienia atmosferycznego • wymienia przykłady wiatrów stałych i okresowo zmiennych, występujących na kuli ziemskiej	• wyjaśnia przyczynę powstawania wiatru • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata obszary występowania pasatów i monsunów	• wyjaśnia zależność między wartością ciśnienia atmosferycznego a wysokością nad poziomem morza • sporządza schemat wyżu i niżu barycznego	• charakteryzuje rodzaje wiatrów na podstawie ilustracji	• wyjaśnia, w jaki sposób powstają cyklony tropikalne i tornada, charakteryzuje je oraz podaje obszary ich występowania
	Wilgotność powietrza i opady atmosferyczne	• wyjaśnia znaczenie terminów: „wilgotność powietrza”, „wilgotność względna”, „kondensacja”, „resubli-macja” • wymienia rodzaje opadów i osadów atmosferycznych	• wyjaśnia proces powstawania chmur i opadów atmosferycznych • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata obszary o najwyższych i najniższych rocznych sumach opadów atmo-sferycznych	• rozpoznaje rodzaje opadów i osadów atmosferycznych na podstawie fotografii • podaje przykłady negatywnego wpływu nadmiaru oraz niedoboru opadów atmosferycznych na życie i działalność człowieka	• rozpoznaje rodzaje chmur na podstawie fotografii • omawia warunki powstawania poszczególnych rodzajów osadów atmosferycznych • omawia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia opadów atmosferycznych na Ziemi	• omawia sposób powstawania opadów frontalnych, konwekcyjnych i orograficznych
	Klimaty kuli ziemskiej	• wyjaśnia znaczenie terminu „klimat” • wymienia elementy klimatu	• charakteryzuje wpływ głównych czynników klimatotwórczych na klimat	• charakteryzuje na podstawie wykresów lub danych liczbowych przebieg temperatury	• podaje na podstawie map tematycznych zależności między strefami oświetlenia Ziemi a	• ocenia wpływ klimatu na zagospodarowanie wybranych regionów kuli ziemskiej

		• podaje różnicę między klimatem a pogodą • wymienia główne czynniki klimatotwórcze	• wymienia strefy klimatyczne na kuli ziemskiej i wskazuje ich zasięg na mapie stref klimatycznych • wykazuje zróżnicowanie klimatyczne Ziemi na podstawie analizy map temperatury powietrza i opadów atmosferycznych oraz map stref klimatycznych na Ziemi	powietrza i opadów atmosferycznych w ciągu roku w wybranych stacjach meteorologicznych położonych w różnych strefach klimatycznych • omawia na przykładach wpływ wybranych czynników klimatotwórczych na klimat danego obszaru • podaje przykłady wpływu klimatu na życie i działalność gospodarczą człowieka	strefami klimatycznymi • charakteryzuje klimat górski • omawia wpływ klimatu górskiego na występowanie pięter roślinnych	
	Zasoby wodne Ziemi	• podaje przykłady wód powierzchniowych i podziemnych • wyjaśnia znaczenie terminów: „morze”, „zatoka”, „szelf kontynentalny”, „gejzer”, „wody termalne”, „wody mineralne” • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata oceany i podaje ich nazwy • wymienia rodzaje ruchów wody morskiej	• omawia zasoby wodne Ziemi, korzystając z diagramu • podaje jednostkę zasolenia wód oceanicznych • omawia zasolenie wód oceanicznych • wymienia typy mórz i wskazuje ich przykłady na mapie ogólnogeograficznej świata • wyjaśnia znaczenie terminów: „ciepły prąd morski”, „zimny prąd morski” • podaje przykłady ciepłych i zimnych prądów morskich	• omawia przyczyny zróżnicowania zasolenia wód oceanicznych • podaje przykłady mórz o największym i najmniejszym zasoleniu wód • wymienia i wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata przykłady ciepłych i zimnych prądów morskich • rozumie znaczenie mórz i oceanów w życiu i gospodarce człowieka	• omawia przyczyny występowania falowania i pływów • podaje przykłady gospodarczego wykorzystania wód podziemnych • wyjaśnia mechanizm funkcjonowania gejzerów • wymienia przykłady obszarów występowania gejzerów	• charakteryzuje zjawisko El Niño
Wnętrze Ziemi	**Budowa wnętrza Ziemi**	• wymienia metody badania wnętrza Ziemi • wyjaśnia znaczenie terminów: „minerał”, „skała”, „prądy cieplne”, „magma” • wymienia kolejne	• wyjaśnia znaczenie badań geofizycznych w poznawaniu budowy wnętrza Ziemi • wskazuje różnicę między minerałem a skałą • klasyfikuje skały ze	• podaje przykłady kamieni szlachetnych • wymienia przykłady gospodarczego wykorzystania skał i minerałów • omawia budowę wnętrza	• porównuje warstwy wnętrza Ziemi • rozpoznaje na podstawie okazów skał wybrane skały i określa ich rodzaj ze względu na genezę • omawia warunki	• określa twardość minerałów na podstawie skali Mohsa

		warstwy wnętrza Ziemi, zaczynając od warstwy znajdującej się najgłębiej	względu na ich genezę • wyjaśnia różnicę między litosferą a skorupą ziemską	Ziemi, posługując się ilustracją • podaje zależność między głębokością a temperaturą we wnętrzu Ziemi	powstawania poszczególnych rodzajów skał na podstawie ilustracji	
	Płytowa budowa litosfery. Trzęsienia ziemi	• wymienia procesy wewnętrzne kształtujące rzeźbę powierzchni Ziemi • wyjaśnia znaczenie terminów: „ryft oceaniczny”, „grzbiet śródoceaniczny”, „hipocentrum”, „epicentrum”	• podaje główne cechy płytowej budowy litosfery • podaje przyczynę ruchu płyt litosfery • podaje przyczynę trzęsień ziemi • omawia skutki trzęsień ziemi	• wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata obszary wzmożonej aktywności sejsmicznej • podaje skalę, w której określana jest siła trzęsień ziemi	• wykazuje związek pomiędzy płytową budową litosfery a występowaniem trzęsień ziemi • omawia sposób powstawania ryftów oceanicznych, grzbietów śródoceanicznych i rowów oceanicznych	• podaje przykłady działań podejmowanych przez człowieka w celu zminimalizowania skutków trzęsień ziemi
	Zjawiska wulkaniczne	• wyjaśnia znaczenie terminów: „lawa”, „erupcja”, „wulkan”, • wymienia produkty erupcji wulkanicznej	• omawia budowę wulkanu, posługując się ilustracją • omawia pozytywne i negatywne skutki erupcji wulkanicznych • wymienia przykłady wulkanów i wskazuje je na mapie ogólnogeograficznej świata	• wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata obszary wzmożonej aktywności wulkanicznej	• wykazuje związek pomiędzy płytową budową litosfery a występowaniem zjawisk wulkanicznych • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata przebieg Ognistego Pierścienia Pacyfiku	• wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata najwyższe wulkany poszczególnych kontynentów i podaje ich nazwy
	Jak powstają góry?	• wyjaśnia znaczenie terminu „ruchy górotwórcze” • wymienia nazwy er, zaczynając od najstarszej ery • wymienia rodzaje gór • wymienia wielkie formy ukształtowania powierzchni lądów	• podaje we właściwej kolejności nazwy okresów w dziejach Ziemi • wymienia najważniejsze orogenezy w dziejach Ziemi • wymienia wielkie formy ukształtowania dna oceanów • podaje przykłady gór fałdowych, zrębowych i wulkanicznych • wskazuje na ogólnogeograficznej mapie świata przykłady wielkich form ukształtowania powierzchni lądów	• wyjaśnia znaczenie terminu „subdukcja” • wymienia zjawiska towarzyszące procesowi subdukcji • podaje przykłady gór wypiętrzonych podczas poszczególnych orogenez	• charakteryzuje na podstawie ilustracji mechanizm powstawania gór fałdowych i zrębowych • wyjaśnia proces powstawania gór wulkanicznych • charakteryzuje wielkie formy ukształtowania powierzchni lądów oraz dna oceanów	• wymienia najwyższe szczyty na kontynentach i podaje ich wysokości

Procesy zewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi	**Wietrzenie skał**	• wymienia procesy zewnętrzne kształtujące rzeźbę powierzchni Ziemi • wyjaśnia znaczenie terminu „wietrzenie” • wymienia rodzaje wietrzenia • podaje nazwę produktu wietrzenia	• wyjaśnia proces wietrzenia fizycznego, chemicznego i biologicznego • wyjaśnia zjawisko wietrzenia mrozowego i łuszczenia się skał	• omawia zależność między warunkami klimatycznymi a rodzajem i przebiegiem wietrzenia	• posługuje się ze zrozumieniem pojęciem „wietrzenie” • charakteryzuje proces odpadania i formy rzeźby terenu powstałe w jego wyniku	• wymienia i charakteryzuje rodzaje ruchów masowych • podaje przykłady niebezpieczeństw grożących człowiekowi wskutek wystąpienia ruchów masowych
	Procesy krasowe	• wyjaśnia znaczenie terminu „krasowienie” • wymienia nazwy skał ulegających krasowieniu	• wymienia formy krasu powierzchniowego i podziemnego	• omawia procesy krasowe i warunki, w których zachodzą • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata obszary występowania rzeźby krasowej	• omawia formy krasowe występujące na powierzchni i pod powierzchnią ziemi • rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku krasowienia	• podaje nazwy i wymiary najdłuższych oraz najgłębszych jaskiń na świecie i w Polsce
	Rzeźbotwórcza działalność rzek	• wyjaśnia znaczenie terminów: „erozja wgłębna”, „erozja wsteczna”, „erozja boczna”, „akumulacja” • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata przykłady najdłuższych rzek świata	• wskazuje na ilustracji przedstawiającej dorzecze: źródło, rzekę główną, dopływy, ujście, obszar dorzecza, dział wodny • wymienia przykłady form powstałych w wyniku niszczącej i budującej działalności rzeki • wymienia typy ujść rzecznych	• wyjaśnia proces powstawania meandrów i starorzeczy • omawia warunki sprzyjające powstawaniu delt i ujść lejkowatych • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata przykłady ujść deltowych i lejkowatych	• posługuje się ze zrozumieniem pojęciem „erozja” • przedstawia rzeźbotwórczą rolę wód płynących • wykazuje związek między spadkiem rzeki a charakterem procesów rzeźbotwórczych wody płynącej • rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działalności rzeki	• oblicza średni spadek rzeki
	Rzeźbotwórcza działalność lodowców górskich i lądolodów	• wyjaśnia znaczenie terminu „granica wiecznego śniegu” • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej świata obszary współcześnie zlodowacone	• wskazuje różnice między lodowcem górskim a lądolodem • wymienia czynniki warunkujące powstawanie lodowców górskich i lądolodów • wymienia formy rzeźby terenu powstałe w wyniku działalności lodowców	• rozpoznaje na ilustracjach i fotografiach formy polodowcowe oraz podaje ich nazwy	• przedstawia rzeźbotwórczą rolę lądolodów i lodowców górskich • omawia, korzystając z ilustracji, podobieństwa i różnice w krajobrazie polodowcowym powstałym w wyniku działalności lodowców	• ocenia wpływ zmian klimatycznych na grubość pokrywy lodowej lodowców górskich i lądolodów

			górskich i lądolodów		górskich i lądolodów • rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działalności lodowców górskich i lądolodów	
	Rzeźbotwórcza działalność morza	• wyjaśnia znaczenie terminu „abrazja”	• podaje przykłady form powstałych w wyniku rzeźbotwórczej działalności morza • wymienia typy wybrzeży morskich	• omawia, korzystając z ilustracji, proces cofania się klifu oraz proces powstawania mierzei • wskazuje na ogólnogeograficznej mapie świata typy wybrzeży morskich	• przedstawia rzeźbotwórczą rolę fal morskich • wyjaśnia genezę typów wybrzeży morskich • rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działalności morza	• podaje przykłady działań mających na celu ochronę wybrzeży klifowych przed abrazją
	Rzeźbotwórcza działalność wiatru	• wyjaśnia znaczenie terminów: „deflacja”, „korazja”	• podaje przykłady niszczącej i budującej działalności wiatru na pustyniach • wymienia rodzaje pustyń ze względu na rodzaj podłoża • wskazuje na mapie ogólno-geograficznej świata największe pustynie	• wyjaśnia różnice między barchanem a wydmą paraboliczną	• przedstawia rzeźbotwórczą rolę wiatru • rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działalności wiatru	• omawia wpływ szaty roślinnej na rzeźbotwórczą działalność wiatru
Pedosfera i biosfera	**Gleby i roślinność na Ziemi**	• wyjaśnia znaczenie terminu „gleba” • wyjaśnia, na czym polega proces glebotwórczy • wymienia czynniki glebotwórcze • wymienia strefy roślinne na Ziemi	• wyjaśnia znaczenie terminu „żyzność gleby” • wskazuje i nazywa poziomy glebowe na ilustracji przedstawiającej profil glebowy • podaje przykłady gleb strefowych i astrefowych • omawia znaczenie gleb w przyrodzie i gospodarce człowieka • wskazuje strefy roślinne na mapie ogólnogeograficznej świata	• charakteryzuje poziomy glebowe • charakteryzuje wybrane typy gleb strefowych i astrefowych • omawia zróżnicowanie stref roślinnych na Ziemi	• porównuje profile glebowe różnych typów gleb • wykazuje zależności zachodzące między czynnikami glebotwórczymi a typem genetycznym gleby • wykazuje wpływ klimatu na zróżnicowanie roślinności i gleb na Ziemi	• uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania glebami • wykazuje związek pomiędzy zróżnicowaniem stref roślinnych na Ziemi a działalnością gospodarczą człowieka

Afryka	**Warunki naturalne**	• wskazuje Afrykę na mapie świata • wyjaśnia znaczenie terminów: „obszar bezodpływowy”, „rzeka okresowa”, „rzeka epizodyczna” • wymienia nazwy stref klimatyczno-roślinno-glebowych Afryki • wskazuje na mapie ogólnogeograficznej wybrane elementy linii brzegowej, krainy geograficzne, rzeki i jeziora Afryki oraz podaje ich nazwy	• określa położenie geograficzne Afryki na kuli ziemskiej • wymienia czynniki geograficzne kształtujące klimat Afryki • przyporządkowuje strefom klimatycznym odpowiednie formacje roślinne i typy gleb • porównuje linię brzegową Afryki z linią brzegową innych kontynentów	• określa położenie matematyczno-geograficzne Afryki • omawia wpływ wybranych czynników geograficznych na klimat Afryki • określa cechy ukształtowania powierzchni Afryki • wyjaśnia występowanie stref klimatyczno-roślinno-glebowych • charakteryzuje klimat oraz formacje roślinne Afryki na podstawie mapy klimatycznej, klimatogramów oraz ilustracji • charakteryzuje wody powierzchniowe Afryki	• oblicza rozciągłość południkową i równoleżnikową Afryki • wykazuje symetryczność stref klimatyczno-roślinno-glebowych Afryki • wyjaśnia zależności między rozmieszczeniem stref klimatycznych, roślinnych i glebowych	• wykazuje związki między budową geologiczną a ukształtowaniem pionowym Afryki • wyjaśnia mechanizm powstawania systemu rowów tektonicznych w Afryce • dowodzi związku między warunkami klimatycznymi, ukształtowaniem pionowym a gęstością i układem sieci rzecznej
	Ludność i urbanizacja	• wyjaśnia znaczenie terminu „gęstość zaludnienia” • podaje liczbę ludności Afryki • wymienia nazwy odmian ludzkich zamieszkujących Afrykę • wymienia nazwy obszarów najgęściej i najsłabiej zaludnionych w Afryce • wymienia problemy mieszkańców Afryki	• wyjaśnia znaczenie terminów: „eksplozja demograficzna”, „przyrost naturalny”, „urbanizacja” • omawia zróżnicowanie ludności Afryki • omawia przyczyny eksplozji demograficznej w Afryce • wyjaśnia przyczyny niskiego poziomu urbanizacji w Afryce • wskazuje na mapie oraz wymienia nazwy największych miast Afryki • opisuje problemy mieszkańców Afryki • wyjaśnia znaczenie terminu „produkt krajowy brutto”	• ocenia wpływ warunków naturalnych na rozmieszczenie ludności • omawia wskaźnik HDI w wybranych krajach na podstawie mapy tematycznej • omawia problemy związane z epidemią AIDS na kontynencie afrykańskim • wymienia przyczyny i skutki głodu oraz konfliktów zbrojnych toczących się na terenie Afryki	• oblicza współczynnik przyrostu naturalnego • wyjaśnia przyczyny i skutki wysokiego przyrostu naturalnego • analizuje przyczyny i skutki głodu w Afryce • ocenia skutki wybranych konfliktów zbrojnych • określa związki pomiędzy problemami wyżywienia, występowaniem chorób a poziomem życia w krajach Afryki położonych na południe od Sahary	• uzasadnia twierdzenie, że Afryka jest kontynentem ludzi młodych • proponuje działania mające na celu ograniczenie problemów mieszkańców Afryki

	Gospodarka, Egipt, Republika Południowej Afryki	• opisuje poziom rozwoju gospodarczego Afryki • wymienia czynniki warunkujące rozwój rolnictwa w Afryce • wymienia nazwy najważniejszych roślin żywieniowych i eksportowych uprawianych w Afryce • wymienia główne cechy środowiska Egiptu i Republiki Południowej Afryki	• wyjaśnia, dlaczego Afryka nazywana jest kontynentem rolniczym • wyjaśnia przyczyny niskiego poziomu rozwoju przemysłu w Afryce • opisuje pasterstwo koczownicze • opisuje poziom rozwoju usług w Afryce • opisuje potencjał gospodarczy Egiptu i RPA	• omawia uwarunkowania rozwoju gospodarczego Afryki • analizuje gospodarowanie w strefie Sahelu • wyjaśnia przyczyny i skutki pustynnienia • analizuje przyczyny i skutki nadmiernej działalności rolniczej • uzasadnia konieczność sztucznego nawadniania pól uprawnych w Egipcie	• ocenia warunki środowiska przyrodniczego Afryki pod kątem rozwoju rolnictwa • analizuje mapy gospodarcze Afryki i formułuje wnioski • porównuje cechy społeczno-gospodarcze na przykładzie Egiptu i RPA	• określa związki pomiędzy problemami wyżywienia, występowaniem chorób a poziomem życia w krajach Afryki położonych na południe od Sahary • dowodzi wpływu kolonializmu na aktualne problemy gospodarcze Afryki • wykazuje zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państw afrykańskich
Ameryka Północna i Południowa	**Warunki naturalne**	• wskazuje Amerykę na mapie świata • wyjaśnia znaczenie terminów: „Ameryka Łacińska”, „Ameryka Środkowa” • wskazuje elementy linii brzegowej Ameryki na mapie oraz wymienia ich nazwy • wymienia czynniki geograficzne kształtujące klimat Ameryki • wskazuje na mapie i wymienia nazwy najważniejszych krain geograficznych, rzek i jezior w Ameryce Północnej i Południowej	• określa położenie geograficzne Ameryki na kuli ziemskiej • wskazuje na mapie i wymienia nazwy obszarów aktywnych sejsmicznie i wulkanicznie • opisuje linię brzegową Ameryki • przyporządkowuje strefom klimatycznym odpowiednie zbiorowiska roślinne	• określa położenie matematyczno-geograficzne Ameryki • opisuje cechy klimatu Ameryki Północnej i Południowej na podstawie klimatogramów i mapy klimatycznej • wyjaśnia przyczyny wulkanizmu i trzęsień ziemi w Ameryce • wykazuje wpływ wybranych czynników przyrodniczych na klimat Ameryki	• oblicza rozciągłość południkową i równoleżnikową Ameryki • porównuje rozwinięcie linii brzegowej i ukształtowanie powierzchni Ameryki z innymi kontynentami • omawia skutki południkowego układu form rzeźby terenu w Ameryce Północnej i Południowej • wykazuje wpływ klimatu na rozmieszczenie zbiorowisk roślinnych w Ameryce	• wykazuje związki między budową geologiczną a ukształtowaniem pionowym Ameryki • wykazuje związki między warunkami klimatycznymi, ukształtowaniem pionowym a gęstością i układem sieci rzecznej • omawia aktywność sejsmiczną uskoku San Andreas
	Ludność i urbanizacja	• wymienia nazwy przedstawicieli odmian ludzkich oraz odmian mieszanych • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania ludności Ameryki • wskazuje na mapie	• opisuje wielkie migracje w dziejach Ameryki • wymienia przyczyny dużego zróżnicowania etnicznego i kulturowego ludności Ameryki • opisuje, korzystając z mapy, rozmieszczenie	• wyjaśnia wpływ migracji na zróżnicowanie etniczne ludności Ameryki • wykazuje zależności między warunkami naturalnymi a rozmieszczeniem	• analizuje przyczyny wzrostu liczby ludności Ameryki oraz prognozuje dalsze jej zmiany • oblicza współczynnik przyrostu rzeczywistego w wybranych krajach	• analizuje skutki gwałtownego wzrostu liczby ludności w wielkich miastach Ameryki

		obszary gęsto i słabo zaludnione w Ameryce oraz nazywa je • wymienia nazwy i wskazuje na mapie największe miasta Ameryki	ludności Ameryki Północnej i Południowej • porównuje liczbę ludności w wybranych krajach Ameryki na podstawie dostępnych źródeł • wymienia przyczyny migracji do wielkich miast	ludności w Ameryce • wyjaśnia przyczyny wysokiego poziomu urbanizacji w Ameryce Północnej i Południowej • wyróżnia główne cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego ludności Ameryki	Ameryki • analizuje zmiany wskaźnika urbanizacji w Ameryce • opisuje warunki życia i pracy ludzi zamieszkujących wielkie miasta Ameryki	
	Gospodarka	• wymienia cechy państw wysoko rozwiniętych gospodarczo • wskazuje na mapie i wymienia nazwy krajów Ameryki najlepiej i najsłabiej rozwiniętych gospodarczo	• wskazuje na mapie obszary o największej koncentracji przemysłu w Ameryce i nazywa je	• opisuje cechy gospodarki bogatej północy i biednego południa Ameryki • wyjaśnia różnice między gospodarką krajów wysoko i słabo rozwiniętych gospodarczo	• analizuje przyczyny zróżnicowania gospodarczego bogatej północy i biednego południa Ameryki • opisuje związki między warunkami przyrodniczymi a rozmieszczeniem przemysłu w Ameryce	• ocenia warunki środowiska przyrodniczego Ameryki pod kątem rozwoju rolnictwa
	Stany Zjednoczone	• wskazuje na mapie świata Stany Zjednoczone, podaje nazwę stolicy tego kraju i nazwy państw z nim sąsiadujących • wskazuje na mapie i wymienia nazwy wybranych krain geograficznych, najważniejszych rzek i jezior USA • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego USA • wyjaśnia znaczenie terminów: „megalopolis”, „technopolia” • wymienia najważniejsze cechy gospodarki USA • wymienia nazwy głównych roślin uprawianych na terenie USA	• określa położenie geograficzne USA • omawia cechy ukształtowania powierzchni USA • opisuje zróżnicowanie ludności USA • wyjaśnia zależność między warunkami przyrodniczymi a rozmieszczeniem ludności w USA • wyjaśnia uwarunkowania wysokiego rozwoju gospodarczego USA • wskazuje na mapie i wymienia nazwy obszarów o dużej koncentracji przemysłu	• uzasadnia, że Amerykanie są narodem imigrantów • udowadnia, że Stany Zjednoczone krajem wysoko rozwiniętym gospodarczo • opisuje znaczenie Doliny Krzemowej w rozwoju gospodarczym USA • charakteryzuje regiony rolnicze w USA • analizuje strukturę użytkowania ziemi • określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej	• analizuje uwarunkowania rozwoju przemysłu nowoczesnych technologii • wykazuje związki między gospodarką a warunkami środowiska w najważniejszych regionach gospodarczych Stanów Zjednoczonych • wykazuje zależność między wysokim poziomem gospodarki a poziomem rozwoju transportu • wyjaśnia znaczenie terminu „produkt światowy brutto”	• udowadnia, ze Stany Zjednoczone są potęgą gospodarczą świata

	Brazylia	• wskazuje na mapie świata Brazylię i podaje nazwę stolicy tego kraju • wskazuje na mapie i wymienia nazwy wybranych krain geograficznych oraz najważniejszych rzek Brazylii • wskazuje na mapie i wymienia nazwy największych miast Brazylii • wymienia najważniejsze cechy gospodarki Brazylii • wymienia nazwy głównych roślin żywieniowych uprawianych w Brazylii	• określa położenie geograficzne Brazylii • opisuje klimat Brazylii • charakteryzuje rozmieszczenie ludności w Brazylii • opisuje poziom urbanizacji Brazylii • wyjaśnia znaczenie terminu „fawele” • omawia uwarunkowania rozwoju przemysłu i rolnictwa Brazylii • wskazuje na mapie obszary silnie uprzemysłowione oraz obszary rolnicze • opisuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem	• wykazuje wpływ czynników geograficznych na klimat Brazylii • opisuje warunki życia w wielkich miastach • określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast	• analizuje naturalne i antropogeniczne zagrożenia dla amazońskiej selwy • analizuje udział i miejsce Brazylii w światowych zbiorach wybranych roślin uprawnych korzystając z dostępnych źródeł	• porównuje poziom rozwoju gospodarczego Brazylii z poziomem rozwoju innych państw Ameryki
Obszary okołobiegunowe	**Arktyka i Antarktyka**	• wskazuje na mapie świata Arktykę i Antarktykę • wymienia główne cechy i przyczyny zmian w środowisku obszarów okołobiegunowych • wyjaśnia znaczenie terminów: „góra lodowa”, „pak lodowy”, „nunatak”, „lodowiec szelfowy” • wymienia cechy klimatu Arktyki i Antarktyki	• przedstawia cechy położenia Arktyki i Antarktyki na podstawie mapy • opisuje cechy środowiska obszarów okołobiegunowych • charakteryzuje klimat Antarktydy na podstawie klimatogramów • wyjaśnia przyczyny zmian w środowisku obszarów okołobiegunowych	• opisuje czynniki warunkujące klimat obszarów okołobiegunowych • charakteryzuje klimat obszarów okołobiegunowych • analizuje uwarunkowania powstania pokrywy lodowej w Antarktyce	• omawia status prawny Antarktydy	• ocenia celowość badań prowadzonych przez naukowców na obszarach okołobiegunowych • analizuje przyczyny i skutki powstania dziury ozonowej nad Antarktydą
Australia i Oceania	**Charakterystyka Australii i Oceanii**	• wskazuje na mapie świata Australię i Oceanię • wymienia nazwy osobliwości przyrodniczych Australii • wyjaśnia znaczenie terminu „endemity”	• określa położenie geograficzne Australii i Oceanii na kuli ziemskiej • opisuje, korzystając z mapy, linię brzegową i ukształtowanie pionowe Australii	• ocenia znaczenie wód artezyjskich dla gospodarki Australii • analizuje uwarunkowania rozmieszczenia ludności Australii i Oceanii • opisuje przyczyny małej	• oblicza rozciągłość południkową i równoleżnikową Australii • analizuje zależności między warunkami klimatycznymi a występowaniem wód	• porównuje, korzystając z map, środowisko przyrodnicze Australii oraz Oceanii ze środowiskiem innych kontynentów • opisuje budowę niecki

		• wskazuje na mapie i wymienia nazwy wybranych krain geograficznych, rzek i jezior Australii • wskazuje na mapie obszary o największej gęstości zaludnienia oraz obszary niezamieszkane w Australii • charakteryzuje zróżnicowanie ludności Australii • wymienia główne cechy gospodarki Australii	• wymienia regiony geograficzne Oceanii • charakteryzuje cechy środowiska przyrodniczego Australii i Oceanii ze szczególnym uwzględnieniem cech klimatu oraz specyfiki świata roślin i zwierząt • analizuje strukturę użytkowania gruntów w Australii	gęstości zaludnienia oraz niskiego poziomu urbanizacji Oceanii • wykazuje wpływ migracji na zróżnicowanie australijskiego społeczeństwa • omawia wybrane zagadnienia gospodarcze Australii ze szczególnym uwzględnieniem roli górnictwa, rolnictwa i turystyki • przedstawia na podstawie map tematycznych główne cechy gospodarki Australii na tle warunków naturalnych	powierzchniowych • ocenia warunki środowiska przyrodniczego Australii i Oceanii pod kątem warunków życia ludzi i rozwoju gospodarki • wyjaśnia zależności między warunkami środowiska przyrodniczego a sposobami gospodarowania w rolnictwie Australii • wskazuje regiony geograficzne Oceanii na mapie ogólnogeograficznej oraz opisuje rolę turystyki w tych regionach	artezyjskiej i uwarunkowania występowania źródeł artezyjskich • wykazuje zależność miedzy symetrycznym położeniem Australii po obu stronach zwrotnika Koziorożca a uwarunkowaniami klimatycznymi	
Azja	**Warunki naturalne**	• wyjaśnia znaczenie terminu „Eurazja” • wskazuje na mapie świata Azję • wskazuje na mapie elementy linii brzegowej Azji • wymienia czynniki geograficzne kształtujące klimat Azji • wymienia nazwy i wskazuje na mapie najważniejsze krainy geograficzne, rzeki oraz jeziora Azji	• określa położenie geograficzne Azji na kuli ziemskiej • charakteryzuje wybrane strefy roślinne Azji • opisuje cechy klimatu Azji na podstawie klimatogramów i mapy klimatycznej • wymienia cechy ukształtowania powierzchni Azji • opisuje rozmieszczenie wód powierzchniowych na podstawie mapy	• opisuje na podstawie mapy granicę między Europą a Azją • charakteryzuje ukształtowanie powierzchni Azji • opisuje cyrkulację monsunową • wykazuje wpływ klimatu na rozmieszczenie zbiorowisk roślinnych • wyjaśnia, na czym polega kontrastowość klimatyczna Azji • opisuje czynniki warunkujące układ promienisty wielkich systemów rzecznych w Azji	• oblicza rozciągłość południkową i równoleżnikową Azji • porównuje rozwinięcie linii brzegowej i ukształtowanie powierzchni Azji na tle innych kontynentów • wykazuje na podstawie map tematycznych, że kontynent Azji jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów	• wykazuje zależność między budową geologiczną a ukształtowaniem powierzchni Azji • analizuje genezę powstania Himalajów	
	Ludność i urbanizacja	• podaje liczbę ludności zamieszkującej Azję • wskazuje na mapie i wymienia nazwy	• opisuje zróżnicowanie ludności Azji • omawia czynniki warunkujące	• analizuje zmiany liczby ludności Azji • wyjaśnia uwarunkowania powstania miast-	• analizuje przyrost naturalny w wybranych państwach Azji • charakteryzuje	• opisuje dziedzictwo kulturowe najstarszych cywilizacji Azji	

		azjatyckich miast- -gigantów • wymienia nazwy państw o wysokim i niskim wskaźniku urbanizacji • wskazuje na mapie i wymienia nazwy obszarów o dużej i małej gęstości zaludnienia	rozmieszczenie ludności w Azji • omawia uwarunkowania eksplozji demograficznej	-gigantów • przedstawia na podstawie map tematycznych warunki przyrodnicze obszarów, na których kształtowały się najstarsze cywilizacje	przyczyny i skutki wybranych problemów demograficznych Azji	
	Gospodarka	• wyjaśnia znaczenie terminu „azjatyckie tygrysy” i podaje przykłady • wymienia cechy gospodarki azjatyckich tygrysów • wymienia nazwy głównych roślin żywieniowych uprawianych w Azji • wymienia nazwy surowców mineralnych wydobywanych w Azji • wymienia nazwy państw wysoko i słabo rozwiniętych gospodarczo	• wskazuje na mapie główne rejony rolnicze w Azji i nazywa je • wskazuje na mapie główne regiony przemysłowe Azji • omawia przyczyny zróżnicowania uprzemysłowienia państw w Azji • charakteryzuje azjatyckie tygrysy	• ocenia warunki rozwoju rolnictwa w Azji • omawia przyczyny zróżnicowania poziomu rozwoju rolnictwa w Azji • wykazuje związek pomiędzy rytmem upraw i „kulturą ryżu” a cechami klimatu monsunowego w Azji Południowo-Wschodniej • opisuje znaczenie OPEC dla gospodarki światowej	• analizuje strukturę i wartość PKB na jednego mieszkańca w wybranych państwach • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozwoju gospodarczego wybranych państw Azji • analizuje poziom rozwoju gospodarczego państw eksportujących ropę naftową	• wykazuje kontrasty w rozwoju gospodarczym Azji • uzasadnia (na wybranych przykładach) wpływ warunków przyrodniczych na działalność gospodarczą człowieka
	Chiny	• wskazuje Chiny na mapie, podaje nazwę stolicy tego kraju oraz nazwy państw z nim sąsiadujących • wskazuje na mapie i wymienia nazwy krain geograficznych oraz najważniejszych rzek w Chinach • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego Chin • podaje liczbę ludności Chin • analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju ludności Chin	• określa położenie geograficzne Chin • omawia cechy ukształtowania powierzchni Chin • charakteryzuje klimat Chin • opisuje przyczyny katastrofalnych powodzi w Chinach oraz sposoby zapobiegania im • wyjaśnia zależność między warunkami przyrodniczymi a rozmieszczeniem ludności Chin • wskazuje na mapie obszary o dużej	• analizuje dane liczbowe dotyczące urbanizacji w Chinach • wyjaśnia na podstawie map tematycznych rozmieszczenie ludności • wyjaśnia, na czym polega chiński program kontroli urodzeń • opisuje uwarunkowania rozwoju rolnictwa na Nizinie Chińskiej • wymienia kierunki rozwoju gospodarczego Chin • wykazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej	• wykazuje zależności między warunkami przyrodniczymi a rozwojem gospodarczym Chin • analizuje przyczyny szybkiego rozwoju gospodarczego Chin w ostatnich latach	• omawia kontrasty przyrodnicze Chin • wykazuje wpływ Chin na światową gospodarkę

		• wymienia nazwy głównych roślin uprawnych • wymienia najważniejsze cechy gospodarki Chin	koncentracji przemysłu i nazywa je • opisuje poziom urbanizacji w Chinach			
	Indie	• wskazuje Indie na mapie, podaje nazwę stolicy tego kraju oraz nazwy państw sąsiadujących • wskazuje na mapie wybrane krainy geograficzne oraz rzek Indii i nazywa je • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego Indii • podaje liczbę ludności Indii • wymienia nazwy głównych indyjskich roślin uprawnych • wymienia najważniejsze cechy gospodarki Indii	• określa położenie geograficzne Indii • omawia cechy ukształtowania powierzchni Indii • charakteryzuje klimat Indii • opisuje kontrasty społeczne w Indiach • wskazuje na mapie obszary uprzemysłowione i rolnicze Indii oraz nazywa je • wyjaśnia, dlaczego w Indiach występuje duże pogłowie bydła	• opisuje system kastowy społeczeństwa • analizuje przyrost naturalny • charakteryzuje indyjskie rolnictwo • wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju przemysłu nowoczesnych technologii	• analizuje poziom rozwoju gospodarczego Indii • wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju nowoczesnych usług	• przewiduje skutki społeczno-gospodarcze wynikające z eksplozji demograficznej
	Japonia	• wskazuje na mapie świata Japonię i podaje nazwę stolicy tego kraju • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego Japonii • podaje liczbę ludności Japonii • wskazuje na mapie i wymienia nazwy wielkich miast Japonii • wymienia nazwy głównych roślin uprawnych • wymienia najważniejsze cechy japońskiej gospodarki	• określa położenie geograficzne Japonii • omawia cechy ukształtowania powierzchni Japonii • charakteryzuje klimat Japonii • opisuje poziom urbanizacji Japonii • wyjaśnia uwarunkowania rozwoju przemysłu przetwórczego • opisuje cechy rolnictwa Japonii	• charakteryzuje warunki naturalne Japonii • omawia rozmieszczenie ludności Japonii • wykazuje wpływ czynników społeczno-kulturowych na tworzenie nowoczesnej gospodarki Japonii (na tle niekorzystnych warunków środowiska) • wykazuje znaczenie transportu w gospodarce Japonii	• opisuje skutki położenia Japonii w strefie aktywności wulkanicznej i sejsmicznej • opisuje uwarunkowania rozwoju gospodarczego Japonii • udowadnia, że Japonia jest potęgą gospodarczą • analizuje wysokość plonów podstawowych zbóż w Japonii na tle innych krajów Azji	• analizuje geograficzne czynniki klimatotwórcze • ocenia warunki naturalne Japonii
	Bliski Wschód	• wyjaśnia znaczenie terminu „Bliski Wschód” • wskazuje Bliski Wschód na mapie	• opisuje położenie geograficzne Bliskiego Wschodu • ocenia poziom	• opisuje warunki naturalne Bliskiego Wschodu • analizuje zasoby ropy naftowej na świecie i	• opisuje wpływ religii na życie muzułmanów • porównuje poziom życia mieszkańców Bliskiego	• uzasadnia tezę, że konflikty na Bliskim Wschodzie mają wpływ na globalną gospodarkę

		ogólnogeograficznej • wymienia cechy środowiska i gospodarki Bliskiego Wschodu • opisuje cechy kultury islamskiej • wymienia nazwy państw o największych zasobach ropy naftowej	urbanizacji w państwach Bliskiego Wschodu • omawia zasoby ropy naftowej na Bliskim Wschodzie i na świecie • opisuje rozmieszczenie zasobów ropy naftowej na Bliskim Wschodzie • wskazuje na mapie i wymienia nazwy obszarów objętych konfliktami zbrojnymi	formułuje wnioski • charakteryzuje Bliski Wschód pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej i poziomu rozwoju gospodarczego	Wschodu • porównuje wielkość wydobycia ropy naftowej w poszczególnych krajach Bliskiego Wschodu		
Europa	**Warunki naturalne**	• wskazuje na mapie świata Europę • wskazuje na mapie element linii brzegowej Europy i wymienia ich nazwy • wskazuje na mapie wybrane niziny, wyżyny oraz góry Europy i nazywa je • wymienia cechy ukształtowania powierzchni Europy na podstawie mapy • wskazuje na mapie wybrane europejskie rzeki oraz jeziora i nazywa je	• określa położenie geograficzne Europy na kuli ziemskiej • charakteryzuje linię brzegową Europy na podstawie mapy • wykazuje, na podstawie mapy, że Europa jest kontynentem nizinnym • opisuje cechy klimatu Europy na podstawie mapy i klimatogramów • charakteryzuje wybrane strefy roślinne Europy • opisuje na podstawie mapy rozmieszczenie wód powierzchniowych Europy	• określa cechy środowiska przyrodniczego Europy na podstawie mapy ogólnogeograficznej oraz map tematycznych • wyjaśnia wpływ zlodowaceń na rzeźbę powierzchni Europy • wyjaśnia zależności między typem klimatu a występowaniem formacji roślinnych • wyjaśnia genezę wybranych europejskich jezior	• oblicza rozciągłość południkową i równoleżnikową Europy • opisuje czynniki geograficzne warunkujące klimat Europy • analizuje czynniki warunkujące rozmieszczenie wielkich systemów rzecznych i zbiorników wodnych w Europie	• wykazuje związek między budową geologiczną a ukształtowaniem pionowym Europy	
	Ludność i urbanizacja	• podaje liczbę ludności Europy • wskazuje na mapie obszary o największej oraz najmniejszej gęstości zaludnienia i nazywa je • podaje przykłady krajów o dodatnim i ujemnym przyroście naturalnym	• opisuje rozmieszczenie ludności w Europie na podstawie mapy • opisuje na podstawie map tematycznych zróżnicowanie regionalne, kulturowe, narodowościowe oraz etniczne współczesnej Europy • omawia przyczyny wysokiego wskaźnika	• wyjaśnia przyczyny oraz skutki ujemnego przyrostu naturalnego w Europie • wyjaśnia przyczyny warunkujące rozmieszczenie ludności w Europie • opisuje przyczyny i konsekwencje zróżnicowania ludności Europy	• przewiduje zmiany demograficzne w Europie • uzasadnia twierdzenie, że Europa się starzeje • oblicza średnią gęstość zaludnienia Europy	• analizuje problemy demograficzne Europy i formułuje wnioski	

			urbanizacji w Europie • wykazuje się znajomością podziału politycznego Europy	• analizuje zróżnicowanie wskaźnika urbanizacji w krajach Europy			
	Gospodarka	• wymienia nazwy państw wysoko rozwiniętych gospodarczo oraz krajów o średnim poziomie rozwoju gospodarczego w Europie • wymienia nazwy głównych roślin uprawnych • wskazuje na mapie i podaje nazwy głównych obszarów wydobycia surowców energetycznych w Europie • wskazuje na mapie i wymienia nazwy najważniejszych europejskich okręgów przemysłowych oraz ośrodków high-tech	• opisuje potencjał ekonomiczny Europy • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania gospodarczego krajów Europy • opisuje uwarunkowania rozwoju rolnictwa europejskiego • opisuje strukturę produkcji energii elektrycznej w wybranych krajach Europy • opisuje poziom rozwoju usług w Europie	• analizuje strukturę PKB w wybranych krajach Europy • porównuje strukturę użytkowania ziemi w wybranych państwach Europy, korzystając z diagramów • opisuje czynniki rozwoju przemysłu ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu high-tech • wyjaśnia proces restrukturyzacji przemysłu w Europie Zachodniej	• porównuje poziom rozwoju rolnictwa w Europie Zachodniej i Środkowo-Wschodniej • omawia na wybranych przykładach czynniki lokalizacji przemysłu high-tech	• uzasadnia tezę, że Europa jest najlepiej rozwinięta pod względem gospodarczym	
	Kraje Europy Północnej	• wyjaśnia znaczenie terminu „kraje skandynawskie” • wskazuje na mapie kraje Europy Północnej i wymienia ich nazwy • opisuje na podstawie mapy rozmieszczenie głównych ośrodków miejskich w Europie Północnej • wymienia cechy społeczeństwa Europy Północnej • wymienia nazwy głównych bogactw naturalnych krajów skandynawskich	• opisuje położenie geograficzne państw Europy Północnej • wyjaśnia rozmieszczenie ośrodków miejskich • charakteryzuje strukturę produkcji energii elektrycznej w krajach Europy Północnej • charakteryzuje gospodarkę krajów skandynawskich	• charakteryzuje środowisko przyrodnicze krajów Europy Północnej • wykazuje na podstawie map tematycznych związki między głównymi cechami środowiska przyrodniczego Europy Północnej a głównymi kierunkami rozwoju gospodarczego	• wykazuje cechy społeczeństwa Europy Północnej • analizuje wartość PKB na jednego mieszkańca i formułuje wnioski	• przewiduje skutki wyludniania północnej Skandynawii	

	Kraje alpejskie	• wyjaśnia znaczenie terminu „kraje alpejskie” • wymienia nazwy państw alpejskich, wskazuje je na mapie ogólnogeograficznej i podaje nazwy ich stolic • wymienia cechy środowiska przyrodniczego Alp • wymienia nazwy największych miast i wskazuje je na mapie • opisuje specyfikę rozmieszczenia ludności w Alpach	• opisuje położenie krajów alpejskich • opisuje rzeźbę Alp • opisuje rozmieszczenie miast i gęstość zaludnienia w krajach alpejskich • wyjaśnia znaczenie nowoczesnego sektora usług	• charakteryzuje środowisko przyrodnicze krajów alpejskich • wykazuje wpływ gór na środowisko przyrodnicze i gospodarkę krajów alpejskich • wykazuje, że kraje alpejskie należą do państw wysoko rozwiniętych gospodarczo	• wykazuje piętrowość klimatyczno-roślinną w Alpach • porównuje wskaźnik urbanizacji w krajach alpejskich i formułuje wnioski	• charakteryzuje genezę rzeźby alpejskiej • analizuje czynniki rozwoju sektora bankowo-ubezpieczeniowego w Szwajcarii
	Kraje Europy Południowej	• wskazuje na mapie kraje Europy Południowej, podaje nazwy ich stolic • wymienia cechy środowiska przyrodniczego krajów Europy Południowej • wymienia nazwy największych miast Europy Południowej i wskazuje je na mapie • wymienia przykłady atrakcji turystycznych • wyjaśnia znaczenie terminu „akwakultura”	• określa położenie geograficzne krajów Europy Południowej • opisuje cechy środowiska przyrodniczego tych krajów • opisuje na podstawie mapy tematycznej rozmieszczenie najważniejszych ośrodków turystycznych • opisuje cechy gospodarki krajów Europy Południowej • wyjaśnia znaczenie terminu „infrastruktura turystyczna” • prezentuje opracowaną na podstawie map, przewodników oraz internetu trasę wycieczki po Europie lub jej części	• charakteryzuje walory przyrodnicze i pozaprzyrodnicze krajów Europy Południowej • opisuje wybrane atrakcje turystyczne • wykazuje zależność pomiędzy przyjazdami turystów a wpływami z turystyki na podstawie wykresów • wykazuje niekorzystny wpływ turystyki na środowisko przyrodnicze	• rozpoznaje typy wybrzeży południowej Europy i wyjaśnia ich genezę • wykazuje związki między rozwojem turystyki a warunkami przyrodniczymi i dziedzictwem kulturowym • ocenia rolę turystyki w rozwoju gospodarczym tych krajów	• wykazuje zależności miedzy wielkością ruchu turystycznego a poziomem rozwoju infrastruktury turystycznej
	Francja	• wskazuje na mapie ogólnogeograficznej Francję i podaje nazwę stolicy tego kraju	• opisuje położenie geograficzne Francji • charakteryzuje środowisko przyrodnicze	• analizuje współczynnik przyrostu naturalnego i współczynnik salda migracji	• opisuje sytuację społeczną imigrantów • charakteryzuje sieć transportową Francji	• wykazuje znaczenie Eurotunelu

		• wymienia cechy środowiska przyrodniczego Francji • wskazuje najważniejsze miasta Francji na mapie i podaje ich nazwy • wymienia cechy gospodarki Francji • wskazuje na mapie regiony rolnicze Francji i wymienia ich nazwy	Francji • opisuje czynniki wpływające na wzrost liczby mieszkańców Francji • opisuje poziom urbanizacji • opisuje poziom rozwoju gospodarczego Francji • analizuje strukturę użytkowania ziemi • wskazuje miejsce Francji w światowej produkcji rolnej • identyfikuje cechy rolnictwa wysokotowarowego	• wykazuje znaczenie turystyki w tworzeniu dochodu narodowego • analizuje przyrodnicze i pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa • wykazuje na przykładzie rolnictwa Francji związek między warunkami przyrodniczymi a kierunkiem i efektywnością produkcji rolnej	• wykazuje aktywną politykę rolną Francji w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej	
	Wielka Brytania	• wskazuje na mapie ogólnogeograficznej Wielką Brytanię i podaje nazwę stolicy tego kraju • wskazuje na mapie wybrane krainy geograficzne i nazywa je • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego i gospodarki Wielkiej Brytanii	• określa położenie geograficzne Wielkiej Brytanii • charakteryzuje środowisko przyrodnicze Wielkiej Brytanii • opisuje podział Wielkiej Brytanii na krainy historyczne • opisuje strukturę narodowościową Wielkiej Brytanii • wyjaśnia uwarunkowania dodatniego salda migracji • wyjaśnia znaczenie terminu „monarchia konstytucyjna” • przedstawia wielkość i główne cechy położenia Londynu • wskazuje na mapie i podaje nazwy obszarów o dużej koncentracji przemysłu	• analizuje strukturę narodowościową Wielkiej Brytanii • opisuje poziom urbanizacji oraz rozmieszczenie ludności w Wielkiej Brytanii • opisuje układ przestrzenny oraz znaczenie Londynu jako światowej metropolii • analizuje strukturę użytkowania ziemi w Wielkiej Brytanii • wyjaśnia uwarunkowania wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego	• wykazuje zalety wyspiarskiego położenia Wielkiej Brytanii • wykazuje zależności między warunkami przyrodniczymi a poziomem rozwoju gospodarczego	• wykazuje znaczenie zamorskich terytoriów Wielkiej Brytanii (dawniej i obecnie) • analizuje na przykładzie Wielkiej Brytanii uwarunkowania lokalizacji i rozwoju przemysłu wysokiej technologii

Sąsiedzi Polski	**Niemcy**	• wskazuje na mapie ogólnogeograficznej Niemcy, podaje nazwę stolicy tego kraju oraz nazwy krajów z nim sąsiadujących • wskazuje na mapie wybrane krainy geograficzne oraz najważniejsze rzeki w Niemczech i nazywa je • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego oraz gospodarki Niemiec • opisuje strukturę narodowościową Niemiec	• określa położenie geograficzne Niemiec • omawia cechy środowiska przyrodniczego • wyjaśnia przyczyny i skutki dodatniego salda migracji • charakteryzuje strukturę zatrudnienia w niemieckiej gospodarce • przedstawia na podstawie wskazanych źródeł główne kierunki i przyczyny zmian w strukturze przemysłu Zagłębia Ruhry • wskazuje na mapie i podaje nazwy obszarów o dużej koncentracji przemysłu w Niemczech	• wykazuje wpływ czynników geograficznych na klimat Niemiec • opisuje skutki ujemnego przyrostu naturalnego • udowadnia, że Niemcy są potęgą gospodarczą • opisuje zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego wschodniej i zachodniej części Niemiec	• analizuje uwarunkowania rozwoju przemysłu przetwórczego • analizuje wskaźnik bezrobocia i formułuje wnioski • wykazuje na przykładzie Niemiec zależność między poziomem rozwoju transportu a funkcjonowaniem pozostałych działów gospodarki	• analizuje przyczyny migracji do Niemiec • wykazuje gospodarcze znaczenie sieci rzecznej Niemiec
	Czechy i Słowacja	• wskazuje na mapie ogólnogeograficznej Czechy i Słowację, podaje nazwy stolic tych krajów oraz nazwy państw sąsiadujących z nimi • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego omawianych państw	• określa położenie geograficzne Czech, Słowacji • omawia cechy środowiska przyrodniczego Czech i Słowacji • analizuje strukturę zatrudnienia w Czechach • analizuje strukturę narodowościową Słowacji	• opisuje czynniki warunkujące rozwój gospodarczy Czech i Słowacji • porównuje potencjał gospodarczy omawianych państw	• ocenia zasoby bogactw mineralnych Czech i Słowacji • omawia efekty przemian gospodarczych, które nastąpiły w omawianych krajach	• porównuje środowisko społeczno-gospodarcze południowych sąsiadów Polski oraz formułuje wnioski
	Litwa, Białoruś i Ukraina	• wskazuje na mapie ogólnogeograficznej Litwę, Białoruś i Ukrainę, podaje nazwy stolic tych krajów oraz	• określa położenie geograficzne Litwy, Białorusi i Ukrainy • omawia cechy środowiska	• opisuje czynniki warunkujące rozwój gospodarczy Litwy, Białorusi i Ukrainy • opisuje przyczyny i	• ocenia zasoby bogactw mineralnych Litwy, Białorusi i Ukrainy • omawia efekty	• porównuje środowisko społeczno-gospodarcze południowych

		nazwy państw sąsiadujących z nimi • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego i społeczno--gospodarczego omawianych państw	przyrodniczego Litwy, Białorusi i Ukrainy • wyjaśnia przyczyny kryzysów gospodarczych na Litwie, Białorusi i Ukrainie po rozpadzie ZSRR • omawia współczesne przemiany społeczne i gospodarcze Ukrainy	skutki ujemnego przyrostu naturalnego i salda migracji Litwy, Białorusi i Ukrainy • porównuje potencjał gospodarczy omawianych państw	przemian gospodarczych, które nastąpiły w omawianych krajach	i wschodnich sąsiadów Polski oraz formułuje wnioski
	Rosja	• wskazuje Rosję na mapie ogólnogeograficznej i podaje nazwę jej stolicy • wskazuje na mapie i wymienia nazwy głównych krain geograficznych, rzek oraz jezior • wymienia najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego Rosji • wymienia główne cechy rosyjskiej gospodarki • wymienia przyczyny ujemnego przyrostu naturalnego ludności Rosji	• określa położenie geograficzne Rosji • omawia cechy środowiska przyrodniczego Rosji • opisuje zróżnicowanie narodowościowe i kulturowe ludności • wskazuje na mapie i wymienia nazwy obszarów o dużej koncentracji przemysłu	• wykazuje zróżnicowanie przyrodnicze Rosji • wykazuje wpływ czynników geograficznych na klimat Rosji • wyjaśnia zależność między warunkami przyrodniczymi a rozmieszczeniem ludności w Rosji • wykazuje zróżnicowanie językowe i religijne mieszkańców Rosji • omawia uwarunkowania rozwoju przemysłu wydobywczego • omawia najważniejsze problemy rosyjskiego rolnictwa	• analizuje zmiany przyrostu naturalnego w Rosji i formułuje wnioski • wykazuje zależności między warunkami przyrodniczymi a poziomem rozwoju gospodarczego Rosji	• uzasadnia tezę, że Rosja jest krajem o olbrzymich możliwościach gospodarczych
Środowisko przyrodnicze Polski	**Położenie, granice i obszar Polski. Podział administracyjny**	• wymienia cechy położenia Polski • wymienia zalety położenia Polski • wymienia nazwy państw sąsiadujących z Polską i wskazuje te państwa na mapie ogólnogeograficznej	• charakteryzuje na podstawie mapy położenie Polski na świecie i w Europie • wymienia nazwy skrajnych punktów Polski i wskazuje je na mapie • opisuje przebieg	• opisuje położenie fizycznogeograficzne, polityczne i matematyczne Polski, korzystając z mapy Polski oraz Europy • określa współrzędne geograficzne skrajnych punktów	• oblicza rozciągłość równoleżnikową i południkową Polski • oblicza różnice czasu słonecznego między skrajnymi punktami Polski • wykazuje korzyści i zagrożenia	• analizuje znaczenie podziału administracyjnego

		• opisuje podział administracyjny Polski • wymienia nazwy województw oraz ich stolic i wskazuje je na mapie administracyjnej Polski	granicy lądowej Polski na mapie ogólnogeograficznej • opisuje granicę morską na mapie ogólnogeograficznej • wyjaśnia znaczenie terminów: „powiat grodzki”, „powiat ziemski”, „wojewoda”, „prezydent miasta”, „burmistrz”, „starosta”, „wójt”	Polski • opisuje zasięg wód terytorialnych na mapie Polski	wynikające z położenia Polski w środkowej Europie	
	Dzieje geologiczne obszaru Polski	• wymienia nazwy głównych jednostek tektonicznych Europy i Polski oraz wskazuje je na mapie • wymienia nazwy er, w których wystąpiły ruchy górotwórcze • wymienia nazwy górotworów kaledońskich, hercyńskich i alpejskich oraz wskazuje te górotwory na mapie Polski	• opisuje na podstawie tabeli stratygraficznej najważniejsze wydarzenia geologiczne, które miały miejsce na terenie Polski • opisuje proces powstawania węgla kamiennego	• charakteryzuje główne jednostki tektoniczne Polski • rozpoznaje rodzaje węgla i charakteryzuje warunki, w których one powstawały	• wykazuje związki między budową geologiczną a wydarzeniami z przeszłości geologicznej	• opisuje wpływ zmieniającego się w przeszłości geologicznej klimatu oraz poziomu mórz na współczesną budowę geologiczną Polski
	Zlodowacenia na obszarze Polski	• wymienia nazwy zlodowaceń i wskazuje ich zasięg na mapie Polski • wymienia nazwy form polodowcowych	• rozróżnia cechy krajobrazu młodoglacjalnego i staroglacjalnego • rozpoznaje formy polodowcowe na schematach i wskazuje na mapie Polski obszary ich występowania • rozpoznaje górskie formy polodowcowe na schematach	• opisuje warunki powstania form polodowcowych • wyjaśnia genezę form polodowcowych	• analizuje i porównuje cechy krajobrazu staroglacjalnego i młodoglacjalnego	• wykazuje wpływ zlodowaceń na krajobraz górski

	Skały i surowce mineralne	• wymienia nazwy skał występujących w Polsce • klasyfikuje surowce mineralne ze względu na ich gospodarcze wykorzystanie • wymienia nazwy skał i surowców mineralnych występujących w regionie swojego zamieszkania	• rozpoznaje na podstawie zdjęć i okazów główne rodzaje skał występujących w jego regionie i w Polsce • wskazuje na mapie Polski obszary występowania surowców mineralnych • wykazuje znaczenie gospodarcze surowców mineralnych	• klasyfikuje skały występujące w Polsce ze względu na ich pochodzenie • opisuje rozmieszczenie skał powierzchniowych na podstawie mapy • opisuje na podstawie mapy występowanie surowców mineralnych w Polsce	• opisuje na podstawie danych statystycznych zasoby surowców mineralnych w Polsce • analizuje wpływ wydobycia surowców mineralnych na środowisko przyrodnicze	• wykazuje związek między budową geologiczną a występowaniem surowców mineralnych
	Ukształtowanie powierzchni	• wymienia czynniki wewnętrzne i zewnętrzne wpływające na ukształtowanie powierzchni Polski • wymienia cechy rzeźby powierzchni Polski • wymienia nazwę i wskazuje na mapie najwyżej i najniżej położony punkt Polski • rozróżnia przedstawione na ilustracjach formy ukształtowania powierzchni	• opisuje na podstawie krzywej hipsograficznej udział terenów nizinnych, wyżynnych i górskich w Polsce • wymienia pasy ukształtowania powierzchni Polski i wskazuje je na mapie Polski • wymienia nazwy krain geograficznych w poszczególnych pasach ukształtowania powierzchni i wskazuje je na mapie Polski • odczytuje wysokości bezwzględne na mapie hipsometrycznej	• analizuje krzywą hipsograficzną • wykazuje pasowość ukształtowania powierzchni Polski • charakteryzuje na podstawie mapy hipsometrycznej cechy rzeźby powierzchni Polski • oblicza różnice wysokości bezwzględnej na podstawie mapy hipsometrycznej	• wyjaśnia wpływ przeszłości geologicznej na ukształtowanie powierzchni Polski • porównuje cechy rzeźby terenu poszczególnych pasów ukształtowania powierzchni Polski	• wyjaśnia wpływ współczesnych procesów geologicznych na ukształtowanie powierzchni Polski
	Klimat	• wymienia czynniki geograficzne wpływające na klimat Polski • wymienia nazwy mas powietrza napływających nad	• odczytuje na mapach klimatycznych Polski rozkład temperatury powietrza i opadów atmosferycznych • kreśli klimatogramy na podstawie danych	• wyjaśnia wpływ czynników geograficznych na cechy klimatu Polski • analizuje przebieg izoterm lipca i stycznia na mapach	• wyjaśnia przyczyny zróżnicowania przestrzennego temperatury powietrza oraz opadów atmosferycznych w	• porównuje klimat Polski z klimatem innych państw Europy

		Polskę • odczytuje informacje przedstawione na klimatogramach • wymienia termiczne pory roku • wymienia nazwy wiatrów lokalnych i podaje miejsca ich występowania	liczbowych • opisuje cechy klimatu przejściowego • opisuje cechy klimatu własnego regionu • odczytuje długość okresu wegetacyjnego na mapie	klimatycznych Polski • opisuje pogodę kształtowaną przez poszczególne masy powietrza napływające nad Polskę • wyjaśnia mechanizm powstawania wiatru halnego i bryzy • charakteryzuje klimat wybranych regionów Polski na podstawie map klimatycznych	Polsce • wykazuje przejściowość klimatyczną Polski • wykazuje wpływ napływających mas powietrza na kształtowanie się pogody w Polsce • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania przestrzennego długości okresu wegetacyjnego	
	Wody powierzchniowe i podziemne	• klasyfikuje wody występujące w Polsce • wymienia nazwy głównych rzek Polski oraz ich dopływów i wskazuje te rzeki na mapie • porównuje długości głównych rzek • wymienia nazwy wybranych jezior i wskazuje je na mapie Polski • wymienia nazwy wód występujących jego regionie • klasyfikuje wody podziemne • opisuje wykorzystanie wód podziemnych	• kreśli diagramy ilustrujące długość rzek • charakteryzuje Wisłę i Odrę • opisuje typ ujścia Wisły • wymienia nazwy głównych kanałów i wskazuje te kanały na mapie • porównuje powierzchnie i głębokości wybranych jezior • wskazuje na mapie Polski obszary występowania wód mineralnych	• wykreśla działy wodne na mapie konturowej • wyjaśnia genezę mis jeziornych występujących w Polsce • wyjaśnia genezę bagien na terenie Polski • analizuje głębokość i kształt wybranych jezior • ocenia stopień i sposoby wykorzystania wód podziemnych • opisuje rozmieszczenie rejonów eksploatacji oraz wykorzystanie wód mineralnych	• opisuje reżimy rzek w Polsce • uzasadnia asymetrię dorzeczy i wyjaśnia przyczyny jej powstania • ocenia stopień wykorzystania wód powierzchniowych i podziemnych w Polsce	• wykazuje związki między budową geologiczną, rzeźbą powierzchni, klimatem a warunkami wodnymi
	Morze Bałtyckie	• wskazuje na mapie największe zatoki, wyspy, cieśniny i głębie Morza Bałtyckiego • wymienia na podstawie mapy	• opisuje położenie Bałtyku na podstawie mapy ogólnogeograficznej • opisuje linię brzegową Bałtyku na podstawie mapy	• porównuje wielkość i głębokość Bałtyku z wielkością i głębokością innych mórz • porównuje cechy wód Morza Bałtyckiego z	• wyjaśnia genezy rodzajów wybrzeży Bałtyku • wyjaśnia genezę Mierzei Helskiej • wyjaśnia zróżnicowanie	• ocenia znaczenie gospodarki morskiej nad Bałtykiem

		ogólnogeograficznej cechy geograficzne Morza Bałtyckiego • przedstawia właściwości fizyczne wód Bałtyku • omawia znaczenie gospodarcze Morza Bałtyckiego	ogólnogeograficznej • wymienia nazwy rodzajów wybrzeży i wskazuje na mapie miejsca ich występowania • przedstawia przyczyny zanieczyszczenia Bałtyku	cechami wód innych mórz • proponuje sposoby ochrony wód Bałtyku	zasolenia i temperatury wody w Bałtyku	
	Gleby	• wymienia czynniki glebotwórcze • klasyfikuje gleby w Polsce • wymienia nazwy gleb występujących w jego regionie • rozróżnia typy gleb ze względu na ich żyzność • wyjaśnia znaczenie gospodarcze gleb	• opisuje za pomocą mapy gleb rozmieszczenie głównych genetycznych typów gleb w Polsce • wymienia przyczyny erozji gleb i sposoby jej zapobiegania • wyjaśnia zależności między jakością gleby a wielkością zbiorów zbóż i innych roślin	• charakteryzuje typy genetyczne gleb występujące w Polsce • wyjaśnia cele zabiegów melioracyjnych w Polsce	• ocenia żyzność gleb w Polsce • ocenia wartość użytkową gleb w Polsce	• analizuje profile glebowe
	Świat roślin i zwierząt. Ochrona przyrody	• wymienia nazwy formacji roślinnych w Polsce • rozpoznaje typy zbiorowisk roślinnych w Polsce na zdjęciach i w terenie • wymienia nazwy parków narodowych w Polsce i wskazuje je na mapie • rozpoznaje wybrane gatunki roślin i zwierząt przedstawione na zdjęciach • rozróżnia formy ochrony przyrody w Polsce • podejmuje działania na rzecz ochrony przyrody	• opisuje rozmieszczenie kompleksów leśnych na podstawie mapy Polski • opisuje funkcje lasów • rozpoznaje i wymienia nazwy gatunków roślin i zwierząt prawnie chronionych w Polsce • opisuje osobliwości wybranych parków narodowych	• charakteryzuje strukturę powierzchniową lasów państwowych według składu gatunkowego • opisuje formy prawnej ochrony przyrody	• wyjaśnia zależności między klimatem a szatą roślinną • ocenia lesistość Polski • uzasadnia konieczność ochrony gatunkowej roślin i zwierząt • uzasadnia konieczność ochrony przyrody i krajobrazu w Polsce • wyjaśnia znaczenie współpracy międzynarodowej na rzecz ochrony przyrody	• wykazuje zależność między składem gatunkowym lasów a warunkami klimatycznymi i glebowymi • wymienia polskie organizacje działające na rzecz ochrony przyrody i opisuje ich zadania

	Liczba ludności Polski i jej zmiany	• wskazuje czynniki wpływające na zmiany liczby ludności w Polsce • wymienia nazwy regionów o dodatnim i ujemnym przyroście naturalnym w Polsce • wymienia czynniki wpływające na niską wartość przyrostu naturalnego w Polsce	• opisuje na podstawie danych statystycznych zmiany liczby ludności Polski po 1946 roku • opisuje zmiany przyrostu naturalnego od zakończenia II wojny światowej do 2009 roku • wyjaśnia przyczyny i skutki zmiany modelu polskiej rodziny • wyjaśnia różnicę między społeczeństwem młodym a starym • wyjaśnia znaczenie terminów: „demografia”, „przyrost naturalny”, „przyrost rzeczywisty”	• porównuje na podstawie danych statystycznych liczbę ludności w Polsce z liczbą ludności w innych krajach Europy • omawia przyczyny i skutki spadku przyrostu naturalnego w ostatnich latach • porównuje przyrost naturalny swojego województwa i Polski z przyrostem naturalnym innych krajów Europy • wyjaśnia przyczyny niskiego przyrostu naturalnego we wschodniej Polsce	• analizuje skutki ujemnego przyrostu naturalnego w Polsce • analizuje okresy wyżu i niżu demograficznego w Polsce oraz formułuje wnioski • oblicza współczynnik przyrostu naturalnego w Polsce	• prognozuje zmiany liczby ludności w Polsce
	Struktura płci i wieku ludności	• wyjaśnia znaczenie terminu „struktura wiekowa społeczeństwa” • wymienia przyczyny starzenia się społeczeństwa polskiego • opisuje grupy ekonomiczne ludności Polski	• opisuje na podstawie danych statystycznych strukturę płci i wieku ludności Polski • porównuje na podstawie danych liczbowych długość życia w Polsce z długością życia w innych krajach • wyjaśnia przyczyny wydłużania się średniej długości życia polskiego społ.	• porównuje piramidy płci i wieku ludności Polski oraz innych krajów oraz formułuje wnioski • analizuje strukturę wiekową polskiego społeczeństwa i porównuje ją ze strukturą wiekową innych krajów • analizuje przyczyny i skutki starzenia się polskiego społ.	• analizuje piramidę płci i wieku ludności Polski • wyjaśnia przyczyny i skutki starzenia się polskiego społeczeństwa	• wyjaśnia przyczyny feminizacji społeczeństwa na wybranym przykładzie
	Rozmieszczenie ludności	• wymienia nazwy obszarów o największej i najmniejszej gęstości zaludnienia i wskazuje te obszary na mapie Polski	• wyjaśnia znaczenie terminu „gęstość zaludnienia” • porównuje średnią gęstość zaludnienia Polski ze średnią	• charakteryzuje rozmieszczenie ludności w Polsce • porównuje gęstość zaludnienia Polski z gęstością zaludnienia	• charakteryzuje na podstawie map gęstości zaludnienia zróżnicowanie rozmieszczenia ludności w Polsce i	• analizuje przyczyny i skutki dużej gęstości zaludnienia na Wyżynie Śląskiej

		• omawia gęstość zaludnienia w swoim regionie • wymienia atrakcje i bariery osadnicze w Polsce	gęstością zaludnienia innych krajów • opisuje czynniki wpływające na rozmieszczenie ludności w Polsce	w innych krajach Europy • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Polsce • porównuje czynniki decydujące o rozwoju osadnictwa dawniej i obecnie	zamieszkiwanym regionie oraz wyjaśnia te różnice, uwzględniając czynniki przyrodnicze, historyczne, społeczno-ekonomiczne • ocenia atrakcje i bariery osadnicze w Polsce	
	Migracje	• wyjaśnia znaczenie terminu „migracja” • wyjaśnia przyczyny migracji wewnętrznych w Polsce • wymienia przyczyny rozwoju terenów podmiejskich • wymienia przyczyny emigracji zagranicznej Polaków • wymienia nazwy krajów, do których migrują Polacy i wskazuje je na mapie ogólnogeograficznej • wymienia nazwy krajów zamieszkiwanych przez Polonię i wskazuje je na mapie ogólnogeograficznej	• opisuje wielkość migracji w miastach Polski w latach 1946–2008 na podstawie danych statystycznych • opisuje kierunki migracji wewnętrznych w Polsce dawnej i współcześnie • opisuje wielkość migracji zewnętrznych w Polsce w latach 1980–2008 • opisuje przyczyny migracji poszczególnych grup ludności w Polsce • wyjaśnia przyczyny wzrostu przyrostu rzeczywistego w Polsce w ostatnich latach	• omawia przyczyny ujemnego salda migracji ze wsi do miast w Polsce • omawia przyczyny ujemnego salda migracji zewnętrznych w Polsce • wyjaśnia przyczyny głównych kierunków współczesnych migracji zewnętrznych Polaków • charakteryzuje wybrane skupiska Polonii na świecie • oblicza przyrost rzeczywisty ludności Polski	• ocenia wpływ ruchów migracyjnych na rozmieszczenie ludności w Polsce • opisuje skutki migracji zewnętrznych z punktu widzenia interesów Polski	• oblicza saldo migracji w Polsce • porównuje wielkość migracji zagranicznych w Polsce i w powiecie, w którym mieszka oraz formułuje wnioski
	Struktura zatrudnienia ludności. Problemy rynku pracy	• porównuje strukturę zatrudnienia ludności w krajach wysoko i słabo rozwiniętych gospodarczo ze strukturą w Polsce • wymienia nazwy	• opisuje na podstawie danych statystycznych zmiany struktury zatrudnienia ludności w Polsce w latach 1930–2008 • wyjaśnia przyczyny	• wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia w Polsce w latach 1930–2008 w Polsce • porównuje strukturę zatrudnienia ludności	• porównuje strukturę zatrudnienia w swoim województwie oraz innych województwach i formułuje wnioski • omawia przyczyny	• oblicza stopę bezrobocia w Polsce • prognozuje zmiany w strukturze zatrudnienia w Polsce

		województw o najwyższym zatrudnieniu w usługach i wskazuje te województwa na mapie Polski • wymienia przyczyny i skutki bezrobocia w Polsce • wymienia przyczyny emigracji zarobkowej • wyjaśnia znaczenie terminu „stopa bezrobocia” • wymienia główne, aktualne problemy rynku pracy w Polsce i w regionie, w którym mieszka	zmian struktury zatrudnienia ludności w Polsce • ocenia zmiany w strukturze zatrudnienia w Polsce w ostatnich latach • ocenia stopę bezrobocia w swoim województwie	według sektorów gospodarki w ciągu ostatnich 30 lat • porównuje zatrudnienie według sektorów gospodarki w Polsce i wybranych krajach • analizuje stopę bezrobocia w wybranych województwach i formułuje wnioski • opisuje stopę bezrobocia w zamieszkiwanym województwie i porównuje ją ze stopą bezrobocia w innych województwach	zróżnicowania struktury zatrudnienia w wybranych województwach Polski • wykazuje różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i zamieszkiwanym regionie • omawia przyczyny bezrobocia oraz zmiany stopy bezrobocia w Polsce w latach 1990–2009 • proponuje sposoby przeciwdziałania bezrobociu	
	Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce	• wymienia nazwy regionów zamieszkiwanych przez mniejszości narodowe i wskazuje je na mapie Polski • wymienia nazwy mniejszości etnicznych i opisuje rozmieszczenie tych mniejszości na podstawie mapy Polski	• wyjaśnia, dlaczego Polska jest krajem niemal jednolitym narodowościowo • opisuje strukturę narodowościową Polski • wyjaśnia znaczenie terminów: „państwo wielonarodowościowe”, „państwo jednolite narodowościowo”, „mniejszość narodowa”, „mniejszość etniczna”, „społeczność etniczna”	• porównuje liczebność mniejszości narodowych w Polsce przed II wojną światową i obecnie oraz wyjaśnia przyczyny tych zmian • opisuje zróżnicowanie narodowościowe i etniczne wybranych regionów Polski	• wykazuje zróżnicowanie struktury narodowościowej Polski sprzed II wojny światowej i obecnie • analizuje przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia mniejszości narodowych w Polsce • wyszukuje informacje o dorobku kulturowym wybranych mniejszości etnicznych i narodowych	• charakteryzuje dorobek kulturowy wybranych grup etnicznych i mniejszości narodowych
	Urbanizacja	• wymienia cechy miast polskich • wymienia czynniki, które miały wpływ na intensywność	• opisuje przejawy procesu urbanizacji w Polsce • porównuje rozmieszczenie i	• porównuje proces urbanizacji z lat 70. XX w. z obecnym procesem urbanizacji • porównuje wskaźnik	• ocenia wpływ migracji ludności ze wsi do miast na proces urbanizacji • porównuje wskaźnik	• oblicza wskaźnik urbanizacji w wybranych obszarach Polski i interpretuje go

		urbanizacji w Polsce • odczytuje z danych statystycznych wskaźniki urbanizacji dla wybranych województw • wymienia nazwy obszarów najbardziej zurbanizowanych w Polsce i wskazuje te obszary na mapie • rozróżnia typy aglomeracji w Polsce • wymienia nazwy aglomeracji miejskich i wskazuje je na mapie Polski • wyjaśnia znaczenie terminów: „urbanizacja”, „wskaźnik urbanizacji”, „wieś”, „miasto”, „aglomeracja”	wielkość miast w Polsce oraz zamieszkiwanym regionie • opisuje miasta Polski według grup wielkościowych • opisuje aglomeracje policentryczne i monocentryczne na podstawie danych statystycznych i map tematycznych • opisuje funkcje miast na wybranych przykładach • opisuje przemiany współczesnych miast w Polsce • wyjaśnia przyczyny rozwoju wielkich miast w Polsce • omawia problemy mieszkańców dużych miast	urbanizacji swojego województwa z dowolnie wybranym województwem i formułuje wnioski • podaje przyczyny zróżnicowania wskaźnika urbanizacji w wybranych regionach Polski • wykazuje różnice między aglomeracją policentryczną a monocentryczną	urbanizacji w Polsce oraz innych krajach i wymienia przyczyny jego zróżnicowania • analizuje i ocenia rozmieszczenie wielkich miast w Polsce na podstawie mapy ogólnogeograficznej	

Rolnictwo i przemysł	**Warunki rozwoju rolnictwa**	• wyjaśnia znaczenie terminów: „struktura użytkowania ziemi”, „użytki rolne”, „grunty orne” • wymienia nazwy obszarów o najkorzystniejszych warunkach przyrodniczych rozwoju rolnictwa i wskazuje je na mapie Polski • wymienia czynniki ograniczające rozwój rolnictwa	• wyjaśnia funkcje rolnictwa • opisuje na podstawie map tematycznych warunki przyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce • wymienia główne cechy struktury użytkowania ziemi oraz wielkości i własności gospodarstw rolnych w Polsce na podstawie danych statystycznych • opisuje za pomocą	• opisuje poziom mechanizacji i chemizacji rolnictwa w Polsce i porównuje go z poziomami mechanizacji i chemizacji w innych krajach • wyjaśnia przyczyny przestrzennego zróżnicowania wielkości gospodarstw rolnych • analizuje skutki rozdrobnienia gospodarstw rolnych	• ocenia warunki przyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce • ocenia warunki pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa • ocenia strukturę użytkowania ziemi w Polsce i porównuje ją ze strukturą innych krajów	• porównuje warunki rozwoju rolnictwa w Polsce z warunkami województwa, w którym mieszka oraz formułuje wnioski

			danych statystycznych poziom nawożenia i mechanizacji rolnictwa w Polsce • wyjaśnia wpływ polityki rolnej państwa na poziom rolnictwa w Polsce			
	Produkcja roślinna	• wyjaśnia znaczenie terminów: „struktura upraw”, „plony”, „zbiory” • wymienia nazwy głównych roślin uprawnych w Polsce • wymienia czynniki warunkujące rozmieszczenie upraw w Polsce	• wymienia główne cechy struktury zasiewów w Polsce na podstawie analizy map, wykresów i danych liczbowych • wymienia nazwy obszarów upraw wybranych roślin i wskazuje te obszary na mapie Polski • wymienia przyczyny zróżnicowania w rozmieszczeniu wybranych upraw (pszenicy, ziemniaków, buraków cukrowych)	• wyjaśnia znaczenie produkcji roślinnej w wyżywieniu ludności kraju • opisuje strukturę powierzchni zasiewów w Polsce	• wyjaśnia związek między żyznością gleb a rodzajem upraw • uzasadnia zróżnicowanie natężenia upraw roślin w wybranych rejonach	• porównuje plony i zbiory wybranych roślin w Polsce i innych krajach na podstawie danych statystycznych oraz formułuje wnioski
	Produkcja zwierzęca	• wyjaśnia znaczenie terminów: „hodowla zwierząt”, „pogłowie” • opisuje główne kierunki produkcji zwierzęcej w Polsce • omawia cele hodowli zwierząt • wskazuje przyczyny spadku ilości pogłowia zwierząt hodowlanych w Polsce	• wyróżnia główne cechy struktury hodowli w Polsce na podstawie analizy map, wykresów i danych liczbowych • opisuje pogłowie bydła i trzody chlewnej w Polsce w wybranych latach • wymienia nazwy obszarów hodowli wybranych zwierząt i wskazuje je na mapie Polski • wymienia przyczyny zróżnicowania	• wyjaśnia znaczenie produkcji zwierzęcej w wyżywieniu ludności kraju • wyjaśnia zróżnicowanie natężenia hodowli wybranych zwierząt gospodarskich w wybranych rejonach • porównuje na podstawie danych liczbowych wydajność hodowli zwierząt w Polsce z wydajnością hodowli w innych krajach	• ocenia strukturę hodowli zwierząt gospodarskich w Polsce • ocenia towarowość polskiego rolnictwa • wyjaśnia przyczyny wysokich kosztów produkcji rolnej	• uzasadnia potrzebę rozwoju gospodarstw ekologicznych w Polsce

			rozmieszczenia hodowli bydła i trzody chlewnej w Polsce			
	Zmiany w polskim przemyśle	• klasyfikuje przemysł na sekcje i działy • opisuje na wybranych przykładach czynniki lokalizacji przemysłu • wymienia najlepiej rozwijające się obecnie w Polsce działy produkcji przemysłowej • wymienia przyczyny przemian gospodarczych, które zaszły w Polsce po 1989 roku	• wyjaśnia znaczenie przemysłu w tworzeniu dóbr materialnych • charakteryzuje czynniki lokalizacji przemysłu • wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w Polsce i regionie zamieszkania • opisuje proces restrukturyzacji i prywatyzacji przemysłu • wymienia nazwy okręgów przemysłowych i wskazuje te okręgi na mapie Polski • opisuje czynniki lokalizacji wybranych okręgów przemysłowych w Polsce	• ocenia znaczenie przemysłu dawniej i obecnie • omawia cele tworzenia specjalnych stref ekonomicznych • wyjaśnia przyczyny przestrzennego zróżnicowania lokalizacji okręgów przemysłowych • ocenia korzyści i negatywne skutki koncentracji przemysłu • wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w regionie swojego zamieszkania	• wyjaśnia związki między lokalizacją przemysłu a warunkami naturalnymi, rynkiem zbytu, szlakami komunikacyjnymi i potencjałem ludzkim • ocenia społeczne i gospodarcze korzyści utworzenia specjalnych stref ekonomicznych • uzasadnia potrzebę rozwijania nowoczesnych działów produkcji przemysłowej	• uzasadnia potrzebę restrukturyzacji przemysłu w wybranych okręgach przemysłowych • ocenia gospodarcze korzyści oraz społeczne skutki restrukturyzacji i prywatyzacji przemysłu
	Górnictwo	• klasyfikuje surowce mineralne • wymienia nazwy obszarów wydobywania surowców mineralnych i wskazuje te obszary na mapie Polski • odczytuje z danych statystycznych wielkości wydobycia wybranych surowców w Polsce	• kreśli diagramy ilustrujące wielkość wydobycia wybranych surowców • wymienia przyczyny spadku wydobycia węgla kamiennego • określa przyczyny importu niektórych surowców mineralnych	• wyjaśnia znaczenie gospodarcze surowców mineralnych • analizuje strukturę wydobycia surowców mineralnych w Polsce • analizuje diagramy ilustrujące wielkość wydobycia wybranych surowców mineralnych w Polsce	• ocenia na podstawie danych statystycznych zasoby surowców mineralnych w Polsce • porównuje wielkość wydobycia poszczególnych surowców mineralnych w Polsce z wielkością wydobycia tych surowców w innych krajach	• wykazuje zależności między lokalizacją kopalni w Polsce a lokalizacją zakładów przemysłowych przetwarzających wydobywane surowce

					• wykazuje potrzebę racjonalnego wykorzystania surowców mineralnych w Polsce	
	Energetyka	• klasyfikuje elektrownie • wymienia nazwy źródeł energii • opisuje czynniki lokalizacji wybranych elektrowni • opisuje wady i zalety poszczególnych rodzajów elektrowni	• opisuje strukturę produkcji energii elektrycznej według rodzajów elektrowni • wymienia nazwy wybranych elektrowni cieplnych i wodnych oraz wskazuje te elektrownie na mapie Polski • odczytuje z danych statystycznych i diagramów wielkość produkcji energii elektrycznej	• wyjaśnia przyczyny i skutki dominacji energetyki cieplnej • przedstawia i ocenia wpływ energetyki na stan środowiska przyrodniczego	• ocenia strukturę produkcji energii elektrycznej według rodzajów elektrowni • przedstawia na podstawie różnych danych strukturę wykorzystania źródeł energii w Polsce i formułuje wnioski	• wykazuje korzyści z wykorzystywania alternatywnych źródeł energii
Usługi	**Podział usług**	• klasyfikuje usługi • wyjaśnia znaczenie terminów: „usługi”, „transport”, „komunikacja” • wymienia przykłady działów usług rozwijających się i zanikających • wymienia nazwy usług rozwijających się w jego regionie • wymienia rodzaje usług świadczonych przez komunikację • wymienia czynniki wpływające na rozwój telefonii komórkowej	• opisuje znaczenie usług we współczesnej gospodarce Polski • wyjaśnia szybki rozwój wybranych usług w Polsce i regionie zamieszkania • wyjaśnia znaczenie łączności • opisuje znaczenie telekomunikacji • porównuje liczbę abonentów telefonicznych w Polsce z liczbą abonentów w innych krajach Europy • porównuje liczbę użytkowników internetu w Polsce z liczbą użytkowników Internetu w innych	• wyjaśnia przyczyny i skutki rozwoju usług w Polsce • ocenia dostępność do usług telekomunikacyjnych w Polsce na tle innych krajów • analizuje przyczyny rozwoju telefonii komórkowej w Polsce	• wykazuje znaczenie usług w tworzeniu PKB • ocenia dostęp do internetu w swoim województwie i wybranych województwach • ocenia przyczyny i skutki rozwoju technologii informacyjnej	• wykazuje związki między łącznością a rozwojem gospodarczym

			krajach Europy			
	Transport lądowy	• rozróżnia rodzaje transportu • opisuje strukturę przewozów ładunków transportem kolejowym w Polsce • wymienia przyczyny wzrostu znaczenia transportu samochodowego i przesyłowego w Polsce	• opisuje znaczenie poszczególnych działów transportu lądowego w gospodarce kraju i życiu codziennym • analizuje przewóz ładunków i pasażerów w Polsce według rodzajów transportu • omawia przestrzenne zróżnicowanie gęstości sieci kolejowej i dróg kołowych w Polsce • uzasadnia konieczność modernizacji transportu lądowego w Polsce • wskazuje na mapie Polski główne szlaki transportu lądowego • wyjaśnia znaczenie terminu „tranzyt międzynarodowy”	• wykazuje wady i zalety poszczególnych rodzajów transportu lądowego • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania gęstości sieci dróg kołowych oraz linii kolejowych w Polsce • porównuje gęstość sieci dróg kołowych oraz linii kolejowych w Polsce z gęstością tych sieci w innych krajach • wyjaśnia potrzebę budowy nowoczesnych autostrad	• analizuje jakość sieci transportowej w Polsce • przewiduje skutki gwałtownego rozwoju motoryzacji • wykazuje wpływ transportu na rozwój innych dziedzin gospodarki	• wykazuje wpływ transportu na rozwój innych dziedzin gospodarki
	Transport wodny i lotniczy	• wymienia cechy transportu morskiego • opisuje morską flotę transportową w Polsce • wyjaśnia, dlaczego polscy armatorzy rejestrują swoje statki w krajach taniej bandery • wymienia nazwy polskich miast mających swoje lotniska i wskazuje je na mapie • omawia przyczyny wzrostu znaczenia tanich linii lotniczych w Polsce	• wyjaśnia znaczenie transportu morskiego, wodnego śródlądowego i lotniczego w gospodarce kraju • wymienia najważniejsze połączenia promowe z Polski i wskazuje je na mapie • wymienia nazwy głównych szlaków transportu wodnego śródlądowego i wskazuje te szlaki na	• porównuje wielkości przeładunków w polskich portach morskich • wyjaśnia przyczyny niewielkiego znaczenia transportu śródlądowego w Polsce • analizuje wielkość ruchu pasażerskiego w polskich portach lotniczych • analizuje wady i zalety transportu morskiego, wodnego	• wykazuje na przykładach znaczenie transportu morskiego, wodnego śródlądowego i lotniczego w Polsce • analizuje międzynarodowy ruch pasażerski w polskich portach morskich • wykazuje wpływ transportu na rozwój innych dziedzin gospodarki	• porównuje odległości oraz koszty przewozu towarów i pasażerów różnymi środkami transportu w Polsce

			mapie • omawia znaczenie kanałów śródlądowych w Polsce	śródlądowego i lotniczego		
	Handel	• wyjaśnia znaczenie terminów: „handel zagraniczny”, „import”, „eksport”, „saldo bilansu handlu zagranicznego” • wyjaśnia znaczenie handlu zagranicznego w życiu codziennym • wymienia nazwy głównych partnerów handlowych Polski • wymienia nazwy towarów eksportowanych z Polski • wymienia nazwy towarów importowanych do Polski	• omawia bilans handlu zagranicznego w Polsce • wyjaśnia przyczyny ujemnego salda bilansu handlu zagranicznego	• ocenia znaczenie handlu zagranicznego w rozwoju innych dziedzin gospodarki	• analizuje dane liczbowe dotyczące bilansu handlu zagranicznego Polski w ostatnich latach i formułuje wnioski	• proponuje sposoby uzyskania przez Polskę dodatniego bilansu handlu zagranicznego
	Turystyka	• wyjaśnia znaczenie terminów: „turystyka”, „walory turystyczne”, „infrastruktura turystyczna” • klasyfikuje turystykę ze względu na cel wyjazdów • wyjaśnia przyczyny wzrostu ruchu turystycznego w Polsce po 1989 roku	• opisuje wpływ turystyki na tworzenie PKB w Polsce • wykazuje na przykładach walory turystyczne Polski • wymienia nazwy regionów oraz ośrodków turystycznych w Polsce o wysokich walorach turystycznych i wskazuje je na mapie • opisuje polskie obiekty znajdujące się na Liście światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO	• porównuje wpływy z turystyki w Polsce z wpływami z turystyki w wybranych krajach • porównuje wielkość ruchu turystycznego w Polsce i z wielkością ruchu turystycznego w wybranych krajach Europy w ostatnich latach • opisuje ruch turystyczny w swoim województwie • ocenia walory turystyczne Polski z punktu widzenia zagranicznego turysty • porównuje atrakcyjność turystyczną wybranych regionów w Polsce	• wykazuje znaczenie rozbudowy infrastruktury turystycznej dla rozwoju turystyki w Polsce • ocenia walory turystyczne wybranych regionów Polski • wyjaśnia znaczenie turystyki krajowej jako źródła dochodu regionu i państwa	• uzasadnia potrzebę ochrony walorów turystycznych
		• określa wskaźniki rozwoju	• wyjaśnia potrzebę	• porównuje PKB w	• ocenia na podstawie	• charakteryzuje

Miejsce Polski w świecie	**Miejsce Polski w świecie**	gospodarczego i społecznego Polski • wymienia przykłady współpracy międzynarodowej • wymienia przykłady inwestycji zagranicznych w Polsce • wymienia nazwy największych organizacji międzynarodowych	współpracy międzynarodowej • ustala na podstawie danych statystycznych poziom rozwoju gospodarczego i społecznego Polski • wymienia nazwy euroregionów i wskazuje euroregiony na mapie Polski • wyjaśnia znaczenie euroregionów	Polsce i innych krajach • analizuje i porównuje dane statystyczne dotyczące produkcji wybranych towarów w Polsce i innych krajach • wyjaśnia korzyści wynikające z inwestycji zagranicznych w Polsce • ocenia znaczenie euroregionów • określa rolę Polski w strukturach międzynarodowych	wskaźników poziom rozwoju gospodarczego Polski • ocenia korzyści wynikające ze współpracy międzynarodowej • ocenia skutki integracji Polski z UE i NATO	wybrany euroregion
Degradacja środowiska przyrodniczego	**Zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego**	• wymienia źródła zanieczyszczeń środowiska przyrodniczego Polski • wymienia skutki zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego • wymienia sposoby zmniejszania emisji zanieczyszczeń przemysłowych	• opisuje wpływ przemysłu na stan środowiska • opisuje zagrożenia wynikające ze składowania śmieci i odpadów poprodukcyjnych • opisuje wpływ środków transportu na stan środowiska • uzasadnia konieczność segregacji śmieci oraz oszczędności energii i wody • wymienia skutki przedostawania się odpadów poprodukcyjnych do środowiska • wymienia skutki zanieczyszczania środowiska środkami chemicznymi stosowanymi w	• ocenia wpływ ścieków komunalnych na stan czystości wód w Polsce • opisuje stan jakości wód Wisły i Odry na podstawie diagramu • wyjaśnia przyczyny i skutki eutrofizacji • opisuje zróżnicowanie regionalne zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego w Polsce	• wykazuje konieczność ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce • proponuje konkretne działania na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego zamieszkiwanym regionie • wyjaśnia proces powstawania kwaśnych opadów	• proponuje sposoby ograniczenia zanieczyszczania środowiska odpadami wytwarzanymi przez człowieka • ocenia skutki społeczne i gospodarcze zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego

			rolnictwie			
Przegląd regionów geograficznych	**Pobrzeża**	• wymienia nazwy krain geograficznych pobrzeży i wskazuje te krainy na mapie • wymienia nazwy najważniejszych miast pobrzeży i wskazuje te miasta na mapie • wymienia atrakcje turystyczne pobrzeży	• opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy krajobrazu pobrzeży • opisuje klimat pobrzeży na podstawie mapy klimatycznej • opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy gospodarki pobrzeży • charakteryzuje wybrane miasta pobrzeży	• wyjaśnia genezę Żuław Wiślanych • wyjaśnia genezę mierzei • porównuje cechy oraz genezę wybrzeża klifowego i płaskiego • ocenia walory turystyczne pobrzeży	• wykazuje wpływ zewnętrznych czynników rzeźbotwórczych na ukształtowanie powierzchni pobrzeży • wykazuje związki między warunkami przyrodniczymi a cechami gospodarki pobrzeży • przedstawia prezentację multimedialną na temat walorów turystycznych wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych	• ocenia możliwości rozwoju gospodarczego pobrzeży
	Pojezierza	• wymienia nazwy krain geograficznych pojezierzy i wskazuje te krainy na mapie Polski • wyróżnia cechy rzeźby młodoglacjalnej pojezierzy na podstawie schematów i fotografii • wymienia nazwy jezior polodowcowych i wskazuje te jeziora na mapie Polski • wymienia nazwy surowców mineralnych pojezierzy • określa atrakcje turystyczne pojezierzy • wymienia nazwy najważniejszych miast pojezierzy i wskazuje te miasta na mapie Polski	• opisuje najważniejsze cechy krajobrazu pojezierzy na podstawie map tematycznych • rozróżnia formy polodowcowe na podstawie zdjęć i schematów • opisuje na podstawie map klimatycznych zróżnicowanie klimatyczne pojezierzy • opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy gospodarki pojezierzy • wymienia nazwy kompleksów leśnych oraz parków	• wyjaśnia genezę rzeźby pojezierzy • wyjaśnia genezę mis jeziornych występujących pasie pojezierzy • porównuje cechy klimatu Pojezierza Myśliborskiego z cechami klimatu Pojezierza Suwalskiego • ocenia walory krajobrazowe i przyrodnicze pojezierzy	• wyjaśnia zróżnicowanie krajobrazu w pasie pojezierzy • wykazuje wpływ rzeźby terenu na zróżnicowanie opadów atmosferycznych w pasie pojezierzy • wykazuje związki między warunkami przyrodniczymi a cechami gospodarki pojezierzy • przedstawia prezentację multimedialną na temat walorów turystycznych wybranego regionu	• ocenia możliwości rozwoju gospodarczego pojezierzy

			narodowych w pasie pojezierzy oraz wskazuje je na mapie Polski • opisuje wybrane miasta pojezierzy		geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych	
	Niziny Środkowopolskie	• wymienia nazwy krain geograficznych Nizin Środkowopolskich i wskazuje te krainy na mapie • wymienia nazwy kompleksów leśnych oraz parków narodowych Nizin Środkowopolskich i wskazuje je na mapie • wymienia nazwy obszarów bagiennych i podmokłych Nizin Środkowopolskich i wskazuje je na mapie • wymienia nazwy największych miast Nizin Środkowopolskich i wskazuje te miasta na mapie • określa atrakcje turystyczne Nizin Środkowopolskich	• opisuje cechy krajobrazu Nizin Środkowopolskich na podstawie map tematycznych • opisuje na podstawie mapy ogólnogeograficznej układ sieci rzecznej w Kotlinie Warszawskiej • opisuje, korzystając z map klimatycznych, zróżnicowanie klimatyczne Nizin Środkowopolskich • opisuje na podstawie map tematycznych rozmieszczenie surowców mineralnych Nizin Środkowopolskich • opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy gospodarki Nizin Środkowopolskich • omawia na podstawie mapy gospodarczej rozmieszczenie ośrodków i okręgów przemysłowych Nizin Środkowopolskich oraz charakteryzuje te ośrodki i okręgi przemysłowe • określa atrakcje turystyczne Nizin	• wyjaśnia różnice między krajobrazem młodoglacjalnym a staroglacjalnym • charakteryzuje czynniki rzeźbotwórcze Nizin Środkowopolskich • ocenia warunki przyrodnicze rozwoju rolnictwa Niziny Śląskiej	• opisuje na podstawie schematu warszawską nieckę artezyjską • wykazuje związki między warunkami przyrodniczymi a cechami gospodarki Nizin Środkowopolskich • przedstawia prezentację multimedialną na temat walorów turystycznych wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych	• ocenia możliwości rozwoju gospodarczego Nizin Środkowopolskich

			Środkowopolskich • opisuje wybrane miasta Nizin Środkowopolskich			
	Wyżyny Polskie	• wymienia nazwy krain geograficznych Wyżyn Polskich i wskazuje te krainy na mapie • rozpoznaje przykłady form krasowych na podstawie schematów i zdjęć • wymienia nazwy kompleksów leśnych oraz parków narodowych Wyżyn Polskich i wskazuje je na mapie • wymienia nazwy najważniejszych miast Wyżyn Polskich i wskazuje te miasta na mapie • określa atrakcje turystyczne Wyżyn Polskich	• omawia zróżnicowanie klimatyczne Wyżyn Polskich na podstawie map klimatycznych • opisuje na podstawie map tematycznych oraz ilustracji cechy krajobrazu Wyżyn Polskich • opisuje proces powstawania gołoborzy • opisuje na podstawie mapy tematycznej rozmieszczenie surowców mineralnych na Wyżynach Polskich • omawia związki między wydobyciem surowców mineralnych a lokalizacją przemysłu na Wyżynach Polskich • omawia warunki przyrodnicze rozwoju rolnictwa na Wyżynie Lubelskiej • opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy gospodarki Wyżyn Polskich • opisuje wybrane miasta Wyżyn Polskich	• charakteryzuje czynniki rzeźbotwórcze Wyżyn Polskich • wyjaśnia genezę rzeźby krasowej • opisuje wpływ działalności gospodarczej człowieka na krajobraz Wyżyny Śląskiej • wyjaśnia genezę wąwozów i parowów • ocenia warunki przyrodnicze rozwoju rolnictwa Wyżyny Lubelskiej	• wyjaśnia zróżnicowanie krajobrazu Wyżyn Polskich na podstawie map tematycznych • wykazuje związki między warunkami przyrodniczymi a cechami gospodarki Wyżyn Polskich • wykazuje negatywny wpływ koncentracji ludności i przemysłu na środowisko przyrodnicze • przedstawia prezentację multimedialną na temat walorów turystycznych wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych	• ocenia możliwości rozwoju gospodarczego Wyżyn Polskich • proponuje sposoby zagospodarowania terenów zdegradowanych na skutek działalności gospodarczej człowieka

	Kotliny Podkarpackie	• wymienia nazwy krain geograficznych Kotlin Podkarpackich i wskazuje te krainy na mapie • wymienia nazwy kompleksów leśnych Kotlin Podkarpackich i wskazuje te kompleksy mapie • omawia atrakcje turystyczne Kotlin Podkarpackich • wymienia nazwy najważniejszych miast Kotlin Podkarpackich i wskazuje te miasta na mapie	• opisuje cechy krajobrazu Kotlin Podkarpackich na podstawie map tematycznych • wymienia nazwy surowców mineralnych występujących w Kotlinach Podkarpackich i wskazuje na mapie ogólnogeograficznej rejony ich występowania • opisuje na podstawie map klimatycznych cechy klimatu Kotlin Podkarpackich • opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy gospodarki Kotlin Podkarpackich • omawia na podstawie map tematycznych warunki rozwoju rolnictwa w Kotlinie Sandomierskiej	• wyjaśnia genezę Kotlin Podkarpackich • wyjaśnia rolę rzek w kształtowaniu krajobrazu Kotlin Podkarpackich	• opisuje uwarunkowania powstania złóż surowców mineralnych Kotlin Podkarpackich • wykazuje związki między warunkami przyrodniczymi a cechami gospodarki Kotlin Podkarpackich • przedstawia prezentację multimedialną na temat walorów turystycznych wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych	• ocenia możliwości rozwoju gospodarczego Kotlin Podkarpackich
	Karpaty	• wyróżnia Karpaty Zewnętrzne i Wewnętrzne i wskazuje je na mapie Polski • opisuje atrakcje turystyczne Karpat Zewnętrznych • wykazuje konieczność tworzenia parków narodowych na terenie Karpat Zewnętrznych • wymienia nazwy najważniejszych miast Karpat Zewnętrznych oraz wskazuje te miasta na mapie ogólnogeograficznej • opisuje położenie Karpat	• omawia położenie Beskidów oraz Pogórza Karpackiego i wskazuje je na mapie Polski • opisuje krajobraz Karpat na podstawie map tematycznych • omawia na podstawie map klimatycznych cechy klimatu Karpat Zewnętrznych • opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy	• wyjaśnia budowę fliszową Pogórza Karpackiego i Beskidów • ukazuje zróżnicowanie krajobrazu Karpat Zewnętrznych i Wewnętrznych • uzasadnia konieczność budowy sztucznych zbiorników na karpackich rzekach • porównuje budowę	• wykazuje zależności między przeszłością geologiczną, budową geologiczną a cechami rzeźby Karpat Zewnętrznych i Wewnętrznych • wykazuje zróżnicowanie klimatyczne i roślinne Beskidów oraz Pogórza Karpackiego • wykazuje związki między warunkami przyrodniczymi a	• ocenia możliwości rozwoju gospodarczego Beskidów oraz Pogórza Karpackiego • ocenia możliwości rozwoju turystyki w Tatrach

		Wewnętrznych na mapie Polski • uzasadnia atrakcyjność turystyczną Tatr i Pienin • wymienia nazwy ośrodków turystycznych Tatr i Pienin i wskazuje te ośrodki na mapie Polski	gospodarki Karpat Zewnętrznych • opisuje funkcje wybranych miast Karpat Zewnętrznych • wymienia nazwy i rozpoznaje najważniejsze skały występujące w Tatrach i Pieninach • opisuje na podstawie ilustracji cechy polodowcowej rzeźby wysokogórskiej Tatr • charakteryzuje na podstawie schematu piętra klimatyczno-roślinne Tatr • opisuje formy rzeźby krasowej Tatr Zachodnich • opisuje formy rzeźby Pienin • opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy gospodarki Karpat • charakteryzuje wybrane ośrodki turystyczne • opisuje specyfikę folkloru Tatr i Obniżenia Orawsko-Podhalańskiego	geologiczną Tatr Wysokich z budową geologiczną Tatr Zachodnich • porównuje krajobrazy Tatr Wysokich i Zachodnich • wykazuje zróżnicowanie klimatyczne i roślinne Tatr Wysokich i Zachodnich • uzasadnia konieczność ochrony przyrody Tatr	cechami gospodarki Pogórza Karpackiego i Beskidów • ukazuje zależności między budową geologiczną a cechami rzeźby Tatr • wykazuje związki między cechami gospodarki Tatr a warunkami przyrodniczymi • przedstawia prezentację multimedialną na temat walorów turystycznych wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych	
	Sudety	• opisuje położenie Sudetów i Przedgórza Sudeckiego na podstawie mapy Polski • wskazuje na mapie Polski rejony eksploatacji surowców mineralnych w Sudetach i na Przedgórzu Sudeckim • opisuje zagrożenia środowiska przyrodniczego powstające w wyniku	• opisuje na podstawie map tematycznych cechy krajobrazu Sudetów • analizuje mapę klimatyczną i na jej podstawie wymienia cechy klimatu Sudetów i Przedgórza Sudeckiego	• wyjaśnia genezę rzeźby zrębowej Sudetów • przedstawia rozwój i cechy rzeźby Gór Stołowych i Karkonoszy • wykazuje zróżnicowanie klimatyczne i roślinne	• omawia przeszłość geologiczną Sudetów • wykazuje zróżnicowanie budowy geologicznej Sudetów • wykazuje związki między warunkami przyrodniczymi a cechami gospodarki	• ocenia możliwości rozwoju Sudetów i Przedgórza Sudeckiego

		gospodarczej działalności człowieka • wymienia nazwy najważniejszych miast w Sudetach i wskazuje te miasta na mapie Polski • opisuje atrakcje turystyczne Sudetów i Przedgórza Sudeckiego	• opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy gospodarki Sudetów • charakteryzuje warunki rozwoju rolnictwa Przedgórza Sudeckiego • charakteryzuje funkcje miast Sudetów i Przedgórza Sudeckiego	Sudetów	Sudetów i Przedgórza Sudeckiego • przedstawia prezentację multimedialną na temat walorów turystycznych wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych • proponuje trasę wycieczki w góry i uzasadnia swój wybór	
	Mój region – moja mała ojczyzna	• charakteryzuje na podstawie map położenie jego regionu zamieszkania w Polsce • odczytuje dane statystyczne dotyczące zagadnień społecznych i gospodarczych jego regionu • opisuje atrakcje turystyczne regionu, w którym mieszka	• opisuje na podstawie map tematycznych środowisko przyrodnicze regionu, w którym mieszka • opisuje na podstawie map tematycznych najważniejsze cechy gospodarki swojego regionu • opisuje rozmieszczenie ludności w regionie • omawia tradycje regionu, w którym mieszka	• wykazuje zależności między środowiskiem a różnorodnymi formami działalności człowieka w regionie zamieszkania • wyjaśnia znaczenie gospodarcze swojego regionu zamieszkania • sporządza folder informacyjny o swoim regionie	• ocenia warunki i możliwości produkcji rolnej i przemysłowej w swoim regionie • projektuje i opisuje na podstawie map turystycznych, tematycznych i ogólnogeograficznych oraz własnych obserwacji terenowych wycieczkę wzdłuż wybranej trasy we własnym regionie, uwzględniając walory przyrodnicze i kulturowe • przedstawia prezentację multimedialną na temat walorów turystycznych wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych	• wykazuje indywidualne cechy regionu, w którym mieszka